

Maiju Päivärinta

”Selkokielellä on vähän semmonen tylsä leima”

Aikuisten selkokiehisen kirjastokokoelman kehittäminen ja käyttö kuudessa yleisessä kirjastossa

Opinnäytetyö

Syksy 2020

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalveluala

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelma

Tekijä: Päivärinta, Maiju

Työn nimi: ”Selkokielellä on vähän semmonen tylsä leima”: Aikuisten selkokielisen kirjastokokoelman kehittäminen ja käyttö kuudessa yleisessä kirjastossa

Ohjaaja: Salmela, Satu

Vuosi: 2020

Sivumäärä: 69

Liitteiden lukumäärä: 1

Idea opinnäytetyöhön saatiin Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeesta. Hankkeen tavoitteena on etsiä ratkaisuja 16–35-vuotiaiden työikäisten nuorten aikuisten lukemattomuuteen ja heikkoon lukutaitoon. Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia aikuisten selkokielisen kirjastokokoelman kehittämisen ja käytön haasteita. Työssä haluttiin kartoittaa, miten tietoista ja aktiivista aikuisten selkokielisen kokoelman kehittäminen kirjastoissa on. Lisäksi selvitettiin millaista aineistoa siihen valitaan ja millä perusteella sekä onko selkoaineisto huomioitu kirjaston mahdollisessa kokoelmapolitiikassa. Tavoitteisiin kuului myös selvittää, tehdäänkö selkoaineiston valintaa miettien sen kohderyhmää ja kenet kirjastoissa mielletään selkoaineistojen käyttäjiksi. Lisäksi kartoitettiin selkoaineiston saavutettavuutta kirjastotilassa ja -tietokannassa.

Opinnäytetyön tutkimusote oli kvalitatiivinen ja tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Haastatteluja tehtiin kuusi kappaletta, yhteen haastatteluista osallistui kolme henkilöä, yhteen kaksi henkilöä ja loput neljä olivat yksilöhaastatteluja. Haastattelut suoritettiin internetin välityksellä, Teams-verkkoalustalla.

Opinnäytetyössä saatiin selville, että kirjastojen aikuisten selkokokoelmien pääasiallisina käyttäjä- ja kohderyhminä pidettiin maahanmuuttajia ja ikääntyneitä. Selkokokoelman kehittämistä hankaloittaa selkoaineiston niukka julkaisumäärä. Kokoelmapolitiikassa selkoaineisto niputettiin yhteen muun niin sanotun erityisaineiston kanssa, eikä aineistoa mainittu kokoelmapolitiikoissa erikseen. Lukemisen edistämisen ja selkohyllyjen kannalta hankalana pidettiin selkokirjojen ankeaa ulkonäköä.

Selkokokoelmissa saavutettavuus huomioitiin esteettömyyden kannalta, mutta saavutettavuuteen liittyy myös ajatus kirjallisen kulttuurin ja niin sanotun henkisen pääoman tarjoamisesta heikommin lukevalle asiakkaalle. Jälkimmäistä näkökantaa ei useimmissa kirjastoissa tunnustettu. Lisäksi opinnäytetyö osoitti, että kirjastot tavoittavat tietyt asiakasryhmät paremmin kuin toiset. Heikommin lukevien aikuisten tavoittamiseen sekä lukemisen ja tekstien pariin innostamiseen tarvitaan

Avainsanat: selkokieli, selkokirjallisuus, kirjastot, kokoelmatyö, kirjastokokoelmat, saavutettavuus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Library and Information Services

Author: Päivärinta, Maiju

Title of thesis: "There is little such a boring label on plain language": The developing and use of the adults' plain language library collection in six general libraries

Supervisor: Salmela, Satu

Year: 2020

Number of pages: 69

Number of appendices: 1

The idea for the thesis was obtained from the Lukemattomat haasteet project. The project aims to support young adults aged 16 to 35 to overcome their reading difficulties. This thesis focuses on the challenges of the development and use of adults' plain language library collections. The aim of the thesis was to find out how general libraries develop their adults' plain language collections and how conscious or active that work is, who the libraries consider as a target group of the collection, as well as the accessibility of the collection on the library premises and in the library database.

The study was mainly conducted using qualitative research methods, and the data was collected with semi-structured interviews. There were a total of six interviews: three people took part in the first interview, two in the second, and the rest, four, were individual interviews. The interviews were performed over the Internet, through the Microsoft Teams online platform.

The results of the thesis show that immigrants and senior citizens were considered as the main user and target groups of the libraries' plain language collections for adults. The development of the plain language collection is complicated because of the limited number of publications in plain language. In the collection development policy, plain language literature was bundled up together with other so-called special material. From the view promoting reading, the bleak appearance of plain literature books was considered as an inconvenience.

In the plain language collections, accessibility was considered in terms of absence of grounds for disqualification; however, accessibility is also associated with the idea of providing literary culture and intellectual capital for customers who read weakly. The latter viewpoint was not identified by most libraries. According to the survey results, some libraries reach some groups of users better than others. New methods are needed at libraries for reaching adults who read weakly in order to inspire them to read.

Keywords: plain language, books written in simplified language, libraries, library collections, collection development, accessibility

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo.....	6
1 JOHDANTO	7
2 SELKOKIELI	9
2.1 Selkokielen tausta ja kehitystyö	9
2.2 Selkokielen määrittely	11
2.2.1 Helppo selkokieli	12
2.2.2 Perusselkokieli	14
2.2.3 Vaativa selkokieli	15
3 SELKOKIRJALLISUUS JA -LEHDET	16
3.1 Selkokielliset kaunokirjat.....	17
3.2 Selkokielliset tietokirjat.....	18
3.3 Selkokielliset lehdet	19
4 SELKOKIELEN TARVE JA KOHDERYHMÄT	21
4.1 Selkokielen tarve.....	21
4.2 Selkokielen kohderyhmät	22
4.3 Selkokielen tarve työikäisillä 16–35-vuotiailla	24
5 KIRJASTON KOKOELMATYÖ	26
5.1 Kokoelmien kehittäminen ja hallinta	26
5.2 Kokoelmapolitiikka	27
5.3 Aineiston valinta	28
5.4 Poistot.....	30
5.5 Kirjastokokoelman ja -tietokannan saavutettavuus	31
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	34
6.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	34
6.2 Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä	35
6.3 Aineistonkeruumenetelmä.....	36
6.3.1 Teemahaastattelu	36

6.3.2 Asiantuntijahaastattelu	37
6.4 Litterointi ja sisällönanalyysi	39
6.5 Tutkimuksen luotettavuus	40
6.6 Tutkimuksen eettisyys ja tietosuoja	40
6.7 Teemahaastattelun toteutus käytännössä	40
7 TUTKIMUSTULOKSET	43
7.1 Aikuisten selkokokoelmien kohderyhmät ja selkoaineistojen käyttö	43
7.2 Aikuisten selkokielen kokoelman kehittäminen kirjastoissa	46
7.3 Aikuisten selkokielen kokoelman saavutettavuus	51
7.4 Selkoaineistojen ja aikuisten lukutaidon haasteiden tunnettavuus	53
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	57
9 POHDINTA	63
LÄHTEET	66
LIITTEET	71

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuva 1. Selkotunnus	10
Kuva 2. Näyte selkokielen helposta muodosta	13
Kuva 3. Näyte perusselkokielestä	14
Kuva 4. Näyte vaativasta selkokielen tasosta	15
Kuvio 1. Suomalaisten työkäisten lukutaito ikäryhmittäin PIAAC -tutkimuksen mukaan	25

1 JOHDANTO

Lasten ja nuorten lukutaidosta ja lukemattomuudesta keskustellaan julkisuudessa nykypäivänä paljon. Heikosti lukevia aikuisia koskeva keskustelu on kuitenkin ollut vähäisempää, siitä huolimatta, että noin 11 prosentilla maamme aikuisväestöstä on hankaluuksia lukemisen kanssa (Malin, Sulkunen & Laine 2013). Lukutaito on yhteiskunnassamme lähes välttämättömyys ja lukutaidottomuus hankaloittaa jokapäiväistä elämää. Muun muassa yhteiskuntamme palvelujen siirtyminen pitkälti digitaaliseen ympäristöön vaatii hyvää lukutaitoa. Lukutaidottomuus voi myös vaikeuttaa jatko-opiskelupaikan saamista sekä työelämään sijoittumista ja näin ollen aiheuttaa pahimmillaan syrjäytymistä. Suomen kattava kirjastoverkosto vaikuttaa merkittävästi lukutaidon edistämiseen ja ylläpitämiseen. (Lukukeskus, [viitattu 24.3.2020].) Kirjastot ovatkin jo vuosia tehneet tärkeää työtä asian eteen esimerkiksi tarjoamalla helposti saavutettavaa aineistoa myös heikommin lukeville asiakkailleen.

Suomessa selkoviestintä ja -kieli määritellään erityisryhmille kohdistetuksi viestinnäksi ja sen keskeinen toimija Selkokeskus on kiinteästi yhteydessä Kehitysvammaliittoon (Kulkki-Nieminen 2010, 20). Lisäksi selkokielen ja selkokirjallisuuden historia liittyy vahvasti kehitysvammaisten tarpeisiin, joten ne saatetaan välillä mieltää edelleenkin vain tälle kohderyhmälle suunnatuiksi. Suomessa on kuitenkin suuri joukko heikon lukutaidon omaavia ei-kehitysvammaisia, joille selkosuomesta voi olla hyötyä.

Selkokirjojen julkaisu Suomessa alkoi 1980-luvun alkupuolella. Ajan kuluessa se on vakiinnuttanut paikkansa yhtenä kirjallisuuden lajina, jota julkaistaan lukijoille, jotka eivät muutoin voisi lukea kirjallisuutta. Selkokirjan avulla madalletaan lukemisen kynnystä. Se voi motivoida yrittämään, vaikka lukeminen tuntuisi vaikealta. Tämän lisäksi selkokirja voi avata lukuelämyksen ihmiselle, joka muuten ei koskaan kykenisi lukemaan kirjaa. (Leskelä 2019b, 274.) Kaunokirjallisuuden selkokielineen mukautus siis antaa selkokieltä tarvitseville lukijoille mahdollisuuden päästä osalliseksi yhteisestä kulttuuristamme, johon kaunokirjallisuus sisältyy (Sainio 2005, 131). Tämän vuoksi on tärkeää, että kirjastot tarjoavat asiakkailleen vaihtoehtoisia tapoja, kuten selkoaineisto, lukea kirjallisuutta.

Selkokieline kirjallisuus, johon tämä opinnäytetyö keskittyy, on yksi kirjastojen saavutettavan aineiston muoto. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää aikuisten selkokieline kirjastokokoelman kehittämisen ja käytön haasteita. Tarkoituksena on kartoittaa, miten tietoista ja aktiivista aikuisten selkokieline kokoelman kehittäminen kirjastoissa on, kenelle kokoelma on rakennettu ja miten saavutettavuus on otettu selkokokoelman kohdalla huomioon kirjastotilassa ja -tietokannassa. Idea opinnäytetyön aiheesta lähti Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeesta, jonka tavoitteena on etsiä ratkaisuja 16–35-vuotiaiden työikäisten nuorten aikuisten lukemattomuuteen ja heikkoon lukutaitoon. Lisätietoa hankkeesta voi käydä lukemassa internetistä osoitteesta <https://lukemattomat.turkuamk.fi>.

Kuten edellisen kappaleen alussa on mainittu, kirjastojen selkoaineisto ja saavutettavuus liittyvät toisiinsa. Kuntaliiton vuonna 2017 julkaisema Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus onkin oletettavasti saanut kirjastot kiinnittämään yhä enemmän huomiota saavutettavuuteen liittyviin asioihin ja tekijöihin. Lisäksi digitaalisten palvelujen saavutettavuus, etenkin julkisten, on ollut viime vuosien aikana kovasti huomion kohteena, sillä vuonna 2019 Suomessa astui voimaan laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta. Se toteuttaa niin sanotun saavutettavuusdirektiivin. Lain perimmäisenä tarkoituksena on parantaa ihmisten tasavertaisuutta digitaalisessa ympäristössä. (Lait ja standardit, [viitattu 27.5.2020].) Laki ja samalla myös direktiivi vaikuttaa siis myös kirjastojen tarjoamiin digitaalisiin palveluihin ja kirjastojen on tämä otettava huomioon suunnitellessaan esimerkiksi verkkokirjastojaan.

Vastaavanlaisia opinnäytteitä on kirjastoalalla tehty muutamia liittyen selkokieleen ja -kirjallisuuteen kehitysvammaisten, maahanmuuttajien ja lasten toimiessa kohderyhmänä, mutta heikommin lukevien työikäisten aikuisten näkökulma selkoaineiston käyttäjinä on jäänyt vähemmälle huomiolle. Opinnäytetöitä ei myöskään juuri löydy liittyen heikosti lukevien aikuisten kirjastonkäyttöön ja lukemaan innostamisesta. Jo tehtyjen opinnäytetöiden aiheista voi huomata, että kirjastoalalla ja kirjastoissa on mahdollisesti kiinnitetty enemmän huomiota sellaisiin kohderyhmiin, joiden kirjaston käytön haasteita on kenties helpompaa ratkaista. Näin ollen voi olla mahdollista, että heikosti lukevat aikuiset, jotka tavoitetaan hankalammin, ovat jääneet vielä huomioimatta kirjastojen toiminnassa.

2 SELKOKIELI

2.1 Selkokielen tausta ja kehitystyö

Kulkki-Nieminen (2010, 11) mainitsee selkokielen aktiivisen kehittämisen alkaneen Suomessa 1970-luvun puolella välissä. Selkokeskus (2015) puolestaan kertoo selkokielen kehittäminen käynnistyneen massamme vasta 1980-luvun puolella. Selkokielen kehittämisen alkuvuosista löytyy siis ristiriitaista tietoa, mutta joka tapauksessa esimerkkinä kehitystyössä käytettiin Ruotsia, jossa ensimmäiset selkokielliset aineistot oli julkaistu jo kaksikymmentä vuotta aikaisemmin (Selkokeskus 2015). Leskelän (2019b, 86) mukaan selkokieltä on kehitetty Suomessa etenkin käytännön tarpeisiin ja käytännön lähtökohdista käsin. Käytännön lisäksi taustalla on vaikuttanut myös useita teorioita, joista on haettu suuntaa kehittämiselle ja tutkimukselle. Kansainvälinen yhteistyö ja erityisesti hankkeet muiden Pohjoismaiden kanssa ovat myös olleet merkittävässä osassa Suomen selkokielen kehittämisessä. (Leskelä 2019b, 86.)

Aluksi selkokieltä kehitettiin kehitysvammaisten ihmisten tarpeista lähtien. Perusajatuksena oli tuottaa selkoaineistoja, jotka tekisivät erilaisista teksteistä ja kirjallisuudesta helpommin saavutettavia kehitysvammaisille. Varsin pian kuitenkin huomattiin, että myös muut ryhmät voivat hyötyä selkokielestä. (Selkokeskus 2015.)

Eri vuosikymmeninä kehitystyössä on kiinnitetty huomiota kielenymmärrettävyyden eri puoliin. Alkuvuosina selkokielen teoria pohjautui Suomessa huomattavasti viestinnätutkija Osmo A. Wiion käsityksiin tekstien ymmärrettävyydestä. Teoreettisen mielenkiinnon kohteeksi siirtyi 1990-luvulla tekstintutkimus. Siinä määrällisten muuttujien ohella, tai niiden sijaan, havainnoitiin tekstien laadullisia ominaisuuksia. Lisäksi selkokielen soveltaminen puhuttuun kieleen herätti tuolloin kiinnostusta. (Leskelä 2019b, 86.) 1990-luvulla selkokiellisiä aineistoja tuotettiin kehitysvammaisten ihmisten lisäksi vanhuksille sekä maahanmuuttajien käyttöön (Selkokeskus 2015).

Leskelän (2019b, 86) mukaan teoreettisen mielenkiinnon lisäksi selkokielen kehittämisen taustalla on läpi vuosien vaikuttaneet lukijat ja selkokielen tarvitsijat.

He ovat suunnanneet asiantuntijoiden huomion ja mielenkiinnon sellaisiin kielen piirteisiin, joiden he kokevat todellisissa luku- ja keskustelutilanteissa olevan vaikeita tai helppoja. Selkokieliiset lukijat ovat jo vuosia testanneet selkokieliisiä tekstejä ja antaneet palautetta niiden luettavuudesta. Käyttäjän näkökulma on ollut ensisijainen, kun selkokielen periaatteita on kehitetty ja uusia teorioita sovellettu selkokieleen. (Leskelä 2019b, 86.)

Yleinen selkotunnus, joka on esitetty Kuvassa 1, kehitettiin 1990-luvun alussa. Sen tarkoituksena on helpottaa selkokielisen kirjan, lehden, Internet-sivun, esitteen tai muun sovelluksen tunnistamista. Lisäksi se toimii selkokielisten tekstien laadun varmistajana. Selkokeskuksen selkokirjatyöryhmä myöntää tunnuksen selkokirjoille, muille selkojulkaisuille tunnuksen myöntää Selkokeskus. (Leskelä & Virtanen 2005, 8–9.) Alun perin lasten selkokieliisiin teksteihin kehitettiin oma selkotunnuksensa. Erillistä lasten omaa selkotunnusta ei enää nykyään käytetä, vaan lapsille tarkoitetuissa selkoteksteissä käytetään samaa, kuvassa 1 esiintyvää selkotunnusta.

Kuva 1. Selkotunnus (Selkokeskus 2020).

2000-luvun alussa selkokielen tutkimus ja sovellusten kehitys sai laajemman viitekehyksen saavutettavuusajattelusta. Ajattelun mukaan toiminta, palvelu tai koko yhteiskunta voi tulla saavutettavaksi vasta silloin, kun se ottaa asiakkanaan tai jäsenenään huomioon myös erilaiset ihmisryhmät heidän poikkeavine tarpeineen. Mitä yleisemmästä toiminnasta on kyse, sen tärkeämpänä saavutettavuuden tavoittelemista pidetään. (Leskelä & Virtanen 2005, 8.)

2.2 Selkokielen määrittely

Suomessa selkoviestintä ja -kieli määritellään erityisryhmille kohdistetuksi viestinnäksi (Kulkki-Nieminen 2010, 20). Selkokieli on suomen kielen muoto, joka on sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan mukautettu yleiskieltä helpommin luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Selkokieli on kohdennettu ihmisille, joilla on hankaluuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. (Leskelä 2019b, 93.) Yleiskieli taas määritellään kieliyhteisön eri ikä- ja ammattiryhmille yhteiseksi kielimuodoksi, joka noudattaa muotoasultaan kirjakielen normeja, käyttää yleisesti tunnettua sanastoa ja on virkerakenteeltaan yksinkertaista. Yleiskielistä tekstiä muutettaessa selkokieliseksi puhutaan mukauttamisesta. Lisäksi selkokieleen yhdistyy olennaisesti tekstin visuaalisesti selkeä ulkoasu. (Selkokeskus 2015.)

Selkokieli nähdään Suomessa yhtenä kielimuotona, ei omana kielenään. Kielen ja kielimuodon ero on osittain vakiintumaton, mutta useimmiten kielimuodoksi lasketaan esimerkiksi puhekieli, murteet ja erilaiset ammatti- ja erikoiskielet, kun taas esimerkiksi suomi, ruotsi ja viittomakieli ovat erillisiä kieliään. Kieli ja kielimuoto eroavat toisistaan muun muassa kielioppisääntöjen ehdottomuuksien osalta. Kielessä kieliopilliset ilmaukset on useimmiten helppo havaita oikeiksi tai vääriksi, kun taas kielimuodon säännöt ovat yleensä joustavampia ja jokin ilmaus voi olla kielimuodolle ominainen tai vähemmän ominainen ennemmin kuin oikea tai väärä. Kuten kielimuodolla yleensä, selkokielelläkään ei ole omaa kielioppia, vaan se seuraa suomen kielen kielioppia. Lisäksi selkokielessä käytetään vain rajoitettua määrää suomessa kielellisesti korrekkeja ilmaisuja. Rajauksen tarkoituksena on yksinkertaistaa ja lisätä ymmärrettävyyttä. Tämän vuoksi siitä on siis poistettu sellaiset suomen kielen piirteet, joita pidetään selkokieltä tarvitsevalle ihmiselle erityisen vaikeina. (Leskelä 2019b, 93–95.)

Luvun alussa esitetyssä selkokielen määritelmässä selkokielen mainitaan olevan tietylle lukijaryhmälle kohdennettu kielimuoto, sillä pyritään vastaamaan tekstin lukijan kielellisiin vaikeuksiin. Lisäksi määritelmä mainitsee selkokielen olevan sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yksinkertaista kieltä. Edellä mainitut seikat erottavat selkokielen yleiskielestä. Yleiskieli on suunnattu laajalle joukolle lukijoita, jotka lukevat keskimääräisesti. Lisäksi yleiskieliset tekstit eivät ole samassa mielessä kohdennettu tietylle ryhmälle kuin selkokieliset tekstit. Aihe voi tosin

vaikuttaa lukijaryhmän kiinnostukseen yleiskielistä tekstiä kohtaan. (Leskelä 2019b, 94–95.)

Leskelän (2019b, 95) mukaan selkokieli voi olla joko hyvin yksinkertaista ja vain muutamalle tarkkaan rajatulle ryhmälle kohdistettua kieltä tai vähän vaikeampaa kieltä, jonka lukijakuntaa ei ole määritelty tiukasti. Käyttäjärühmän rajauksessa ja kielen vaikeudessa voi selkokielessä olla siis vaihtelua. Selkokieli jaetaan kolmeen vaikeustasoon, jotka poikkeavat toisistaan myös lukijalle kohdentamisen osalta. Vaikeustasot ovat helppo selkokieli, perusselkokieli ja vaativa selkokieli. (Leskelä 2019b, 95.)

Leskelä (2019b, 160) tosin mainitsee selkokielen eri vaikeustasojen nimeämisen olevan hankalaa, minkä vuoksi niiden nimistä käydäänkin alalla parhaillaan keskustelua. Perustaltaan kaikki selkokieli on helppoa, ja toisaalta vaativa selkokieli on käsitteenä ristiriitainen, mistä johtuen tämän hetkiset nimitykset eivät kuvaa ryhmiä kovin hyvin. Lisäksi, jotta selkokielisen lukijan lukumotivaatio säilyisi tasosta riippumatta, nimet eivät saisi arvottaa eri tasoja, myös tämä seikka tulisi huomioida tasojen nimissä. Asian tuoreuden ja nimityksistä käytävän keskustelun vuoksi kolmen vaikeustason nimet voivat yhä vaihtua. (Leskelä 2019b, 160.)

2.2.1 Helppo selkokieli

Selkokielen helpoin muoto on kohdennettu lukijoille, joiden kielelliset kyvyt ja lukutaito ovat hyvin heikot ja he tarvitsevat erittäin paljon apua lukemisessa ja kielen ymmärtämisessä. Helpossa selkokielessä on otettava huomioon lukijan mahdolliset vaikeudet kyvyssä saada tulkita, miten kirjaimista muodostuu sanoja ja sanoista lauseita, tätä kutsutaan myös mekaaniseksi lukutaidoksi. On myös mahdollista, ettei lukutaitoa ole ollenkaan. Tämän vuoksi on helpolla selkokielen tasolla selkojulkaisun taittoon ja kuvitukseen kiinnitettävä erityisen paljon huomiota. Myös lukijan tekstin ymmärrykseen eli kykyyn hahmottaa lauseita suurempia kokonaisuuksia ja yhdistää tekstissä luonnehdittuja asioita aikaisempiin kokemuksiin ja tietoihin, on kiinnitettävä huomiota. (Leskelä 2019b, 163.)

Helpon selkokielen johtavana ajatuksena on tukea lukemisen ymmärtämistä kaikin tavoin. Tämän vuoksi helppossa selkokielessä ymmärrettävyys ohittaa kielen sävyseikat. Kielimuotona helppo selkokieli on rajoitettu, siinä on tunnusmerkkejä, jotka eivät ole muissa vaikeustasoissa yhtä olennaisia ja huomattavia. Tästä johtuen esimerkiksi kaunokirjallisuuden tuottaminen helpolla selkokielellä on jokseenkin vaikeaa. (Leskelä 2019b, 163.)

Leskelän (2019b, 163) mukaan helppossa selkokielessä käytetään suppeinta mahdollista sanastoa, jolla tekstiä voi tuottaa. Vaikeat sanat jätetään tekstistä ennemmin pois kuin selitetään. Kielellisistä rakenteista on karsittu pois kaikki, mikä tunnetaan vaikeana suomen kielenä. Kuten Kuvasta 2 voi huomata, tekstin visuaaliseen viimeistelyyn kiinnitetään erityishuomiota, jotta tekstin hahmottaminen on mahdollisimman helppoa. (Leskelä 2019b, 163.)

Tietoa matkailijalle

[Esimerkki helpolla selkokielellä]

Sinä voit sairastua matkalla.

Voit esimerkiksi saada ripulin.

Tai sinulle voi tapahtua onnettomuus.

Ota matkalle mukaan lääkkeitä.

Ota matkalle mukaan myös laastaria ja puhdistusainetta.

Ota selvää, miten pääset lääkäriin matkalla.

Kuva 2. Näyte selkokielen helposta muodosta (Leskelä 2019a, 378).

2.2.2 Perusselkokieli

Perusselkokieli on selkokielen yleistaso. Tähän vaikeustasoon esimerkiksi selkokielinen media tai selkokieliset viranomaistekstit tähtäävät julkaisuissaan. Tason lukijaryhmällä on melko suuria lukemisen ja luetun ymmärtämisen haasteita. Lisäksi perusselkokieli on selkokielen mittarin taso. (Leskelä 2019b, 114.) Tasolla noudatetaan kaikkia mittarissa annettuja selkokielen periaatteita, joilla tekstistä pyritään tekemään helpommin ymmärrettävää. Perusselkokielen tasolla tekstin informaation määrä lukijalle on sopiva, sisältö jäsennelty johdonmukaisesti ja teksti etenee lukijan näkökulmasta ja tukee hänen lukuprosessiaan. Myös tekstin sävy ja tyyli huomioidaan. Sanasto pidetään yleisenä ja lukijalle tuttuna, harvemmin esiintyvät ja hankalammat sanat selitetään. Lukijan kielelliset vaikeudet otetaan huomioon tekstin rakenteissa. Lisäksi teksti noudattaa suomen kielen kielioppiperiaatteita, eikä siinä ole asiavirheitä. (Leskelä 2019b, 160.)

Perusselkokieli on suunnattu useille selkoryhmille, kuten vammaisille ja muistisairaille henkilöille, kielenoppijoille sekä lukijoille, joilla on ongelmia lukemisen, oppimisen tai keskittymisen kanssa. Perusselkokielen lukijan oletetaan pystyvän lukemaan tekstiä itsenäisesti, ilman toisen henkilön apua. (Leskelä 2019b, 160.) Kuvassa 3 on esiteltynä näyteteksti perusselkokielestä.

*Matkailijan terveysopas [perusselkokieli]
 Matkailijan on hyvä ottaa huomioon, että
 hän voi sairastua matkalla. Matkailijat
 sairastuvat usein tavallisiin tauteihin.
 Esimerkiksi ripuli on yleinen matkatauti.
 Matkalla voi myös tapahtua jokin onnetto-
 muus. Joskus matkailija voi saada taudin,
 joka on harvinainen Suomessa. Tällaisia
 tauteja ovat esimerkiksi malaria tai den-
 gue-kuume. Matkailijat kuitenkin sairas-
 tuvat niihin harvoin.*

Kuva 3. Näyte perusselkokielestä (Leskelä 2019a, 374).

2.2.3 Vaativa selkokieli

Vaativa selkokieli (Kuva 4) on kohdennettu lukijoille, jotka kaipaavat vähäistä tukea ja apua lukemisessa, mutta suoriutuvat itse verrattain hyvin erilaisista teksteistä. Vaativan selkokielen lukija voi olla jo tutustunut myös yleiskielisiin teksteihin. Lisäksi hänellä voi olla päämääränään kehittää lukemisen taitojaan. Tästä johtuen vaativan selkokielen teksteissä voi olla vähäisesti pieniä, lukumotivaatiota kasvattavia ja itsensä kehittämiseen innostavia haasteita. Tekstin yleistaso on tästä huolimatta yleiskieltä helpompaa. (Leskelä 2019b, 168.)

Vaativassa selkokielessä kiinnitetään erityisesti huomiota tekstin sävyyn ja tyyliseikkoihin, sillä selkotekstin yhtenä tärkeänä päämääränä on innostaa lukijaa ylittämään lukemisen esteitä. Vaativan selkokielen tasolla sanaston ja kielen rakenteiden sekä tekstilajien monipuolisuus kasvaa perustasoa laajemmaksi. Tällä tasolla tekstit voivat olla jo pitkiä, esimerkiksi lukuromaaneja tai laajoja verkkosivustoja. Sisältöä on muokattu melko vähän, sillä lukija kykenee hahmottamaan jo vähän monimutkaisempia sisällöllisiä kokonaisuuksia ja hänellä on jo olemassa hieman perustietoja eri asioista. (Leskelä 2019b, 168.)

Matkailijan terveysopas

[Esimerkkiteksti vaativalla selkokielellä]

Matkailijat, matkanjärjestäjät, lääkärit ja hoitajat toivovat, että kukaan ei sairastu matkalla. Niin voi kuitenkin käydä. Matkailija sairastuu harvoin harvinaiseen tartuntatautiin kuten vaikka malariaan. Sen sijaan matkailija saa usein ripulin tai hän voi joutua onnettomuuteen.

Kuva 4. Näyte vaativasta selkokielen tasosta (Leskelä 2019a, 381).

3 SELKOKIRJALLISUUS JA -LEHDET

Pääosa Suomessa julkaistuista selkokirjoista suunnataan kaikille selkolukijoille kohderyhmään katsomatta ja suurin osa selkokirjallisuudesta on vaativan tason selkokielellä. Helpon selkokielen tasolla on julkaistu vain muutamia teoksia ja perusselkokielen tasolla jonkin verran. Suomessa selkokirjallisuuden julkaisukynnys on korkea ja teosten kirjoittaminen, julkaiseminen, ja markkinoiminen vaatii erityisosaamista. Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää selkokirjallisuuden valtion avustusta, jota ilman selkokirjoja tuskin julkaistaisiin Suomessa. Valtion avustusten jakamisesta vastaa Selkokeskuksen yhteydessä toimiva selkokirjatyöryhmä. Selkokeskus kerää tiedot kaikista Suomessa julkaistavista selkokirjoista ja tiedottaa niistä, tekee yhteistyötä kirjailijoiden, kuvittajien, kustantajien ja kirjastojen kanssa sekä jakaa tietoa, neuvoo ja ohjaa sekä tukee eri selkokielen toimijoita. Opetus- ja kulttuuriministeriö jakaa myös kirjastojen selkokirjallisuuden hankintoihin vähälevikkeisen kirjallisuuden tukea. Mainittujen tukien varassa julkaistaan vuodessa noin 10–20 uutta selkokielistä kauno- tai tietokirjaa. (Leskelä 2019b, 274.)

Selkokielen kohderyhmiin kuuluu ihmisiä lapsista vanhuksiin, joten myös kirjoja löytyy kaiken ikäisille. Julkaisumäärät vaihtelevat vuosittain, välillä julkaistaan enemmän lapsille ja nuorille sopivaa selkokirjallisuutta, toisinaan taas paljon aikuisille suunnattua kirjallisuutta. Pääosa selkokirjoista ilmestyy painettuina teoksina, mutta julkaisumuodot ovat vähitellen monipuolistuneet. Nykyään selkokirjoja julkaistaan jonkin verran myös e-kirjoina sekä äänikirjoina. (Leskelä 2019b, 275.)

Celian tarjoamasta valikoimasta löytyy äänikirjoja henkilöille, joille lukeminen on haastavaa esimerkiksi lukivaikeuden, vamman tai sairauden vuoksi. Näin ollen Celian äänikirjapalvelua saavat käyttää selkokielen kohderyhmään kuuluvat henkilöt. Celia tarjoaa äänikirjoja myös selkokielistä versioina ja se tuottaa uudesta selkokirjallisuudesta äänikirjaversioita. Äänikirjapalvelussa on yli 150 selkokirjaa. (Yläne 2019.) Selkoäänikirjojen lisäksi Celia tarjoaa selkokielistä pistekirjoja (Virtanen 2012, 190).

Selkokirjallisuutta on Suomessa julkaistu vuoteen 2019 mennessä noin 400 nimikkeen verran. Lukumäärä on verrattain vaatimaton, sillä esimerkiksi Ruotsissa

julkaistaan vuosittain 150–200 uutta selkoteosta ja tuhannen selkokiehisen kirjan raja ylitettiin jo usea vuosi takaperin. (Leskelä 2019b, 275.) Ruotsissa selkokirjoja julkaisevat kaiken kokoiset kustantamot, kun taas Suomessa sitä tekevät vain pienet kustannusyhtiöt (Tapio 2020, 31).

Osaavia selkokirjallisuuden tekijöitä on Suomessa tähän asti ollut melko vähän, mikä tekee tuotannosta pienimuotoista ja osin myös haavoittuvaa (Leskelä 2019b, 275). Maassamme kukaan selkokirjoittajista ei työskentele pelkästään selkoteosten kirjoittamisen parissa, Ruotsissa tällaisia kirjoittajia on muutama (Tapio 2020, 31). Selkokirjan luominen vaatii erityisosaamista, joten monet ammattikirjailijatkin kokevat sen hankalaksi. Yleensä tunnettujen suomalaisten kirjailijoiden teoksista tuotettujen selkoversioiden mukautuksesta selkokielelle onkin vastannut selkokirjoittamisen asiantuntija. (Leskelä 2019b, 275.)

Selkokirjat voidaan kirjoittaa suoraan selkokielelle itsenäisiksi teoksiksi tai ne voidaan mukauttaa jostain olemassa olevasta kirjasta selkokielelle. Mukautuksissa kirjailijaksi merkitään alkuperäisen teoksen julkaissut henkilö, selkomukauttaja mainitaan kirjassa kääntäjän tapaan. Mukautuksia on tehty niin kotimaisista kuin kansainvälisistäkin klassikoista. Uudemmassa kirjallisuudessa mukautuksia on tehty tosin pääosin vain kotimaisista teoksista, sillä lupien saaminen selkomukautuksiin Suomen ulkopuolelta on yleensä hankalaa ja kallista. Aivan viime vuosien aikana selkokielelle on mukautettu aiempaa enemmän tunnettujen kotimaisten nykykirjailijoiden teoksia. Selkokaunokirjallisuudesta arviolta puolet on mukautettuja teoksia ja puolet suoraan selkokielelle kirjoitettuja. (Leskelä 2019b, 276.)

3.1 Selkokiehiset kaunokirjat

Selkokiehisiä kaunokirjoja julkaistaan enemmän verrattuna tietokirjoihin. Suurin osa kaunokirjoista on kertomakirjallisuutta kaiken ikäisille lukijoille, esimerkiksi dekkareita, satuja, huumoria, sotateoksia, nuorten kertomuksia, jopa muutama fantasiakirjakin on ilmestynyt. Lisäksi selkokirjana löytyy muutama runoteos ja novelleja sekä yksi näytelmä. Sarjakuvia on selkokielellä ilmestynyt muutamia,

mutta suoraan selkokielelle mukautettuja sarjakuvia ei vielä ole julkaistu. (Leskelä 2019b, 276.)

Eryyisesti mukautettu selkokaunokirjallisuus on saanut edellisvuosina tukea selkokirjakummeilta. Selkokirjakummiksi nimetään joka toinen vuosi tunnettu kotimainen kirjailija. Esimerkiksi vuosina 2017–2019 selkokirjakummina toimi Tuomas Kyrö ja vuodesta 2020 eteenpäin tehtävässä toimii Enni Mustonen. (Selkokeskus 2019.)

3.2 Selkokielliset tietokirjat

Selkokielellä kirjoitettuja tietokirjoja ilmestyy yleensä vain muutamia vuodessa, ja teokset ovat melkein poikkeuksetta suoraan selkokielelle kirjoitettuja. Selkotietokirjat ovat laajoja tietoteoksia, erilaisia lyhyempiä oppaita tai oppimateriaaleja muistuttavia aineistoja, joita voidaan käyttää itsenäisinä hakuteoksina tai opetuksen oheisaineistona. Eryyisen paljon selkotietokirjoja on julkaistu sodasta, historiasta, suomalaisuudesta, luonnosta sekä monenlaisista arkipäivän aiheista, kuten puhtaudesta, hygieniasta, työelämästä sekä sosiaalisista taidoista ja ihmissuhteista. Jokunen elämäkertamainen teos löytyy myös historian merkkihenkilöistä, taiteilijoista, urheilijoista ja julkisuuden henkilöistä. 2000-luvulla yleistyivät lisäksi tieto- ja viestintätekniikkaa käsittelevät selkotietokirjat. (Leskelä 2019b, 278.)

Leskelän (2019b, 278) mukaan selkokiellistä tietokirjallisuutta tarvitaan etenkin yleisistä ja tavallisista aiheista. Tällaisia aiheita on rajattomasti, esimerkkinä ihmissuhteet, lastenkasvatus, tunteet, muoti, liikunta, harrastukset, itsestä huolehtiminen, rakentaminen, remontointi ja nikkarointi, tekniikka, käsityöt, matkustaminen, kulttuurit, ruuanlaitto ja leivonta, yleiset sairaudet sekä vanheneminen. Yleiskielisessä tietokirjallisuudessa edellä mainitut aiheet ovat tavallisia, mutta selkolukijalle mahdollisesti aivan uusia ja sen vuoksi tärkeitä. Edellisten ohella selkotietokirjallisuutta kaivattaisiin vaikeista ja ajankohtaisista aiheista, kuten esimerkiksi pakolaisuudesta, rasismista, terrorismista ja ilmastonmuutoksesta. Ruotsin selkotietokirjoissa aiheisiin on jo tartuttu ja teoksia löytyy muun muassa liittyen läheisen itsemurhaan, natsien tuhoamisleireihin sekä

islamfobiaan ja rasismiin. Suomessa aremmista teemoista selkotietokirjoissa on käsitelty tähän mennessä vain seksuaalisuutta. (Leskelä 2019b, 278–279.)

3.3 Selkokielliset lehdet

Selkokielliset ajankohtaislehdet Selkosanommat ja sen ruotsinkielinen sisarlehti LL-Bladet ovat ilmestyneet vuodesta 1990 asti (Virtanen & Österlund 2005, 155). Lehdet kertovat sekä kotimaan että ulkomaan tapahtumista, urheilusta, viihteestä, kulttuurista ja arkipäivän asioista selkokieltä tarvitseville lukijoille. Ne ilmestyvät kahden viikon välein sekä verkkolehtenä, että painettuna versiona. (Selkokeskus 2018.) Lehti on tabloidimuotoinen ja yleensä 8–12-sivuinen. Lehdet ovat poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumattomia. Niiden toimituksen muodostavat päätoimittaja ja suomenkielinen sekä ruotsinkielinen toimittaja. Heidän lisäksi lehteä avustaa henkilöitä eripuolilta Suomea. (Virtanen & Österlund 2005, 155.) Selkosanomien julkaisijoina toimivat Selkokeskus ja Kehitysvammaliitto, LL-Bladetin taas LL-Center ja Kehitysvammaliitto (Selkosanommat, [viitattu 11.3.2020]; LL-Bladet, [viitattu 11.3.2020]).

Merkittävämmät lehtien lukijaryhmät ovat aikuiset kehitysvammaiset, vanhukset, suomea opiskelevat maahanmuuttajat sekä koululaiset. Molemmat lehdet pyrkivät tasapainottelemaan lukijaryhmien välillä ja tavoitteena on, etteivät lehdet leimautuisi erityisesti minkään lukijaryhmän mukaan, vaan soveltuisivat mahdollisimman monelle. Eri ryhmien todellisuus kuitenkin otetaan huomioon lehtien artikkeleiden aiheiden valinnassa, esimerkiksi lehdessä kerrotaan enemmän katujen liukkaudesta, kuin vaikkapa Nokian yhtiökokouksesta. Lisäksi lukijoiden tavoittamisen ja motivoiminen koetaan suureksi haasteeksi lehtien toimitukselle – lukemisen vaikeus on voinut synnyttää kielteisen asenteen kaikkia lehtiä kohtaan. (Virtanen & Österlund 2005, 157.)

Selkosanommat ja LL-Bladet ovat ainoat lehdet Suomessa, jotka tarjoavat lukijoilleen helposti luettavaa ajankohtaistietoutta. Näin ollen niiden rooli uutislehtinä on luontainen. Lehtien viihteellisellä osuudella on kuitenkin oma tehtävänsä, sillä se voi madaltaa lukemisen kynnyksiä. Lehtien uutiset ovat yleensä taaksepäin katsovia. Menneisyys-tulevaisuusakseli on niille hankala asia, koska selkolehdet ilmestyvät

vain kahden viikon välein. Näin ollen lehdissä voi ilmestyä artikkeli jostakin isosta uutistapahtumasta vasta viikko sen jälkeen, kun tapahtuma on ollut esillä muussa mediassa. Vanhojen uutisten julkaiseminen on joka tapauksessa yleensä perusteltua. Selkolukijoiden käsitys aiheesta voi nimittäin olla pirstaleinen tai jopa perusteiltaan, esimerkiksi syy- ja seuraussuhteiltaan väärin ymmärretty. Näin looginen, asian kokonaisuutta ja taustoja selvittävä kirjoitus voi olla hyödyllinen. Selkolehdissä uutisaihetta käsitellään rauhoittavasti, eikä skandaalimainen liioittelu kuulu niihin. (Virtanen & Österlund 2005, 158.)

Myös muun muassa naapurimaissamme Ruotsissa ja Norjassa ilmestyy selkokieliiset ajankohtaislehdet. Ruotsin 8 Sidor -lehti on maailman vanhin selkokielen lehti, sillä se on ilmestynyt jo yli kolmekymmentä vuotta. Lehti ilmestyy viikoittain ja sitä painetaan kerrallaan noin 8 000 kappaletta. Noin 80 000 henkilön arvioidaan lukevan 8 Sidor -lehteä Ruotsissa. Sen kustantajana toimii Ruotsin saavutettavuusviranomaisen Myndigheten för tillgängliga medier eli MTM. (Selkokeskus 2016; 8 Sidors historia, [viitattu 27.5.2020].)

Lisäksi Kehitysvammaisten tukiliitto ry julkaisee kehitysvammaisille nuorille ja aikuisille suunnattua selkokielistä aikakauslehteä Leijaa. Se ilmestyy kuudesti vuodessa. Leija koostuu uutisista, viihteestä ja kehitysvammaisten lukijoiden kirjoituksista sekä kuvista, runoista ja mielipidekirjoituksista. (Selkokeskus 2018; Tukiliitto.fi, [viitattu 11.3.2020].)

Edellisten lisäksi myös Yle tarjoaa nettisivuillaan uutisia selkokielellä. Verkkouutisten lisäksi Yle tuottaa päivittäin selkokieliiset uutislähetykset sekä radiossa, että tv:ssä. Pääkohderyhmänä selkouutisille Yle on määritellyt Suomessa asuvat maahanmuuttajat, mutta uutisia suunnataan myös muulle kohdeyleisölle. (Leskelä 2019b, 270.)

4 SELKOKIELEN TARVE JA KOHDERYHMÄT

4.1 Selkokielen tarve

Tutkittua tieteellistä tietoa selkokielen tarpeesta eri kohderyhmille ei ole, mutta Selkokeskus kokoaa aiheesta arviota, joista viimeisin on vuodelta 2019. Tämän arvion mukaan selkokielen varsinaisiin kohderyhmiin kuuluu 650 000–750 000 suomalaista eli 11–14 % väestöstä. Tosin tieteellisen tutkimuksen puuttuessa tarkkaa lukua on haasteellista arvioida. (Juusola 2019, 6.)

Seuraavat esimerkit antavat kuitenkin selkokielen tarpeesta jonkin asteisen kuvan. Arvioiden mukaan noin 330 000–550 000 suomalaisella on lukemis- ja kirjoittamisvaikeus eli lukihäiriö ja lisäksi vuoden 2012 PIAAC-tutkimuksen mukaan noin 370 000 suomalaisen työkäisen lukutaito on heikko. Yli miljoonalla suomalaisella eli 20–25 % arvioidaan olevan jonkin asteisia oppimisvaikeuksia. Vuoden 2015 PISA-tutkimuksen mukaan taas noin 11 % nuorista on lukutaidoltaan heikkoja. Lukutaito-ongelman laatua kuvaa myös se, että arviolta 100 000 peruskouluikäistä eli 17,5 % peruskoululaisista saa tehostettua ja erityistä tukea. Lukujen kohdalla on kuitenkin hyvä huomata, että samat henkilöt voivat kuulua useampaan ryhmään eli luvut kertovat osittain samoista henkilöistä ja lisäksi kaikki edellä mainittuihin ryhmiin kuuluvat eivät hyödy selkokielestä. (Juusola 2019, 4–6, 9, 20.)

Selkokeskuksen vuoden 2019 tarvearvion (Juusola 2019, 4–5) mukaan selkokielen tarve tulee kasvamaan ja kasvuun vaikuttaa erityisesti väestönkehityksen kaksi suurta trendiä. Väestöennusteista ilmenee yli 65-vuotiaiden määrän ja suhteellisen osuuden väestöstä kasvavan vääjäämättä. Vanhusväestön kasvaessa, kasvaa myös niiden yksilöiden määrä, joiden kognitiiviset taidot heikkenevät. Arviolta 180 000–240 000 iäkästä, yli 65-vuotiasta suomalaista voi hyötyä selkokielestä. (Juusola 2019, 4–5, 20.)

Toisen väestönkehityksen trendin mukaan Suomeen muuttaa yhä enemmän ihmisiä ulkomailta. Vuoden 2017 tietojen mukaan Suomessa asuu lähes 400 000 vieraskielistä henkilöä. Suomen kielen oppiminen ja osaaminen on merkittävässä

osassa maahanmuuttajien kotouttamista ja työllistymistä. Selkokiehiset aineistot voivat olla apuna kielen oppimisessa ja kotoutumisessa. (Juusola 2019, 4, 20.)

4.2 Selkokielen kohderyhmät

Selkokielen kohderyhmiin kuuluvat ihmiset, joiden puutteet kielitaidossa hankaloittavat arjen tilanteista, opinnoista ja työelämästä selviytymistä ja yhteiskunnan toimintaan osallistumista. Tarve selkokielelle voi johtua monista eri syistä. (Selkokeskus 2016.)

Selkokielestä hyötyjät jaetaan usein kolmeen kohderyhmään:

- synnynnäiset neurobiologiset syyt, kuten muun muassa kehitysvamma, kielellinen erityisvaikeus, lukivaikeus tai ADHD
- elinaikana tapahtuva heikentyminen kielitaidossa, esimerkiksi muistisauraus tai afasia
- suomi tai ruotsi ei ole äidinkieli (Juusola 2019, 4).

Selkokeskuksen selkokielen tarvearvion mukaan noin puolet selkokielestä hyötyjistä kuuluu kohderyhmään, jolla on jonkin asteinen synnynnäinen neurobiologinen syy tarpeelle. Tällaisia syitä ovat muun muassa kehitysvammaisuus, sikiöaikaisen alkoholi-altistuksen aiheuttamat oireyhtymät FASD, autismikirjo, kielellinen erityisvaikeus ja lukemis- ja kirjoittamisvaikeus eli dysleksia sekä ADHD (Juusola 2019, 9–10.)

FASD. Kehitysvammaliiton arvion mukaan kehitysvammaisia ihmisiä on Suomessa noin 50 000 (Kehitysvammaisuus, [viitattu 16.3.2020]). FASD-syndroomalla tarkoitetaan alkoholin aiheuttamien sikiövaurioiden laajaa kirjoa. Äidin alkoholin käytön vaurioittamia vauvoja syntyy Suomessa vuosittain 600–3000. Tarkkaa määrää ei tiedetä, sillä alkoholin aiheuttamia sikiövaurioita diagnosoidaan huonosti. (FASD, [viitattu 16.3.2019].) Virtasen (2012, 42) mukaan FASD-syndrooman omaavat henkilöt ovat Suomessa kasvava, mutta siitä huolimatta vähän tutkittu ryhmä. Osalle heistä selkokielestä uskotaan olevan hyötyä (Virtanen, 2012, 42).

Autismikirjo. Autismikirjon häiriö on aivojen neurobiologinen kehityshäiriö. Se vaikuttaa siihen, miten ihminen viestii ja on vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Lisäksi autismikirjo vaikuttaa ihmisen aisteihin sekä kokemukseen ympäröivästä maailmasta. Kansainvälisten tutkimusten mukaan autismikirjoa esiintyy kaikkialla maailmassa ja sitä esiintyy väestöstä noin yhdellä prosentilla. Tämän perusteella Suomessa arvioidaan olevan noin 55 000 autismikirjon ihmistä. (Autismiliitto, [viitattu 16.3.2020].) Heistä noin 30–50 % on kehitysvammaisia (Juusola 2019, 10). Virtasen (2012, 47) mukaan selkokieli hyödyttää monia autistisia henkilöitä. Selkoaineistoja on kokeiltu muun muassa autististen nuorten ryhmissä ja kokeiluista näistä on saatu hyviä kokemuksia (Virtanen 2012, 47).

Kielelliset erityisvaikeudet. Kielellisiä erityisvaikeuksia esiintyy noin seitsemällä prosentilla suomalaisista lapsista, kun luvussa huomioidaan myös lieväasteiset häiriöt. Kielellisellä erityisvaikeudella tarkoitetaan kielen kehityksen häiriötä, joka vaikuttaa laaja-alaisesti toimintakykyyn, osallistumiseen ja vuorovaikutukseen. (Käypähoito-suositus: kehityksellinen kielihäiriö (kielellinen erityisvaikeus, lapset ja nuoret) 2019.) Joillakin kielellisiä erityisvaikeuksia omaavista lapsista häiriöt jatkuvat nuoruuteen asti. Aikuisikään ulottuvia seurantatutkimuksia on niukasti, mutta ajatellaan, että joillakin henkilöillä häiriöt jatkuvat ja altistavat vaikeuksille, jotka liittyvät muun muassa kouluttautumiseen, työhön ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. (Ahonen 2008; Virtasen 2012, 44 mukaan.)

Dysleksia. Arviolta 6–10 % suomalaisista aikuisista on hankaluuksia lukemisessa ja kirjoittamisessa (Juusola 2019, 10). Hankaluutta kutsutaan dysleksiaksi tai lukivaikeudeksi ja sen aiheuttaa aivojen erilainen tapa käsitellä ja tulkita informaatiota. Siihen ei liity henkisiä, aisteihin tai tunteisiin liittyviä häiriötä, eikä se ole riippuvainen kulttuurillisista taustoista. Dysleksia on siis neurologinen häiriö, joka voi aiheuttaa ongelmia lukemisen ja kirjoittamisen lisäksi tavaamisen, puhumisen ja kuuntelemisen kanssa. (IFLA 2014, 11.) Selkokielestä voi olla hyötyä lukivaikeuden omaavalle henkilölle, sillä selkotekstit helpottavat lukemista ja uusien asioiden opettelua (Virtanen 2012, 43).

ADHD. Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö ADHD on kehityksellinen häiriö, joka heikentää ihmisen toimintakykyä. Sen ydinoireisiin kuuluu tarkkaamattomuus, ylivilkkaus ja impulsiivisuus. Nykyisten analyysien mukaan Suomessa ADHD:n

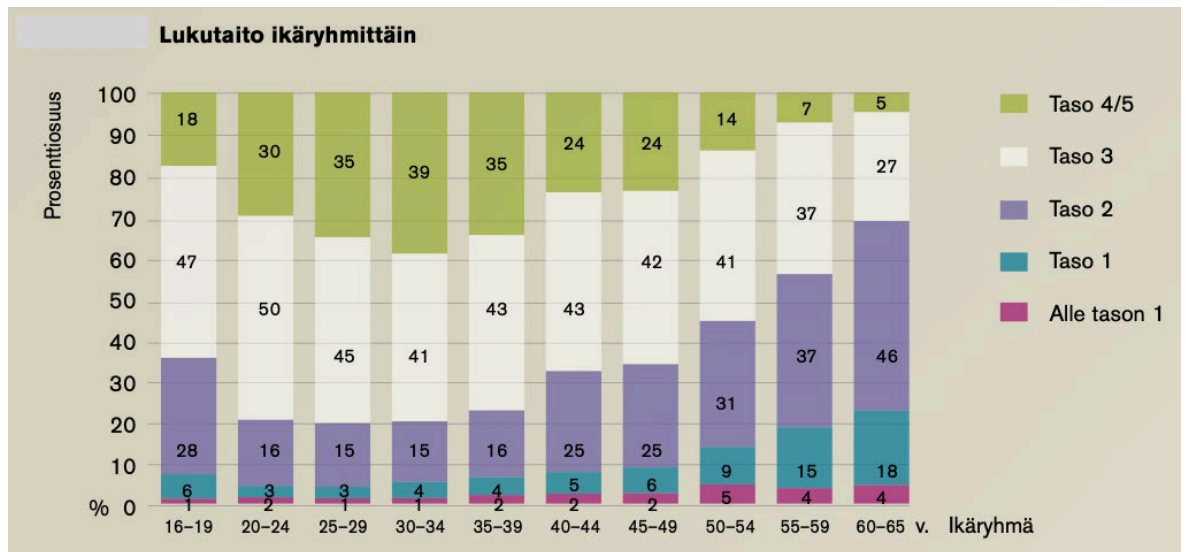
esiintyvyys 6–18-vuotiailla on 3,6–7,2 % ja aikuisilla eli 17–84 -vuotiailla 2,5–3,4 %. Pojilla ADHD on yleisempi verrattuna tyttöihin. (Käypähoito -suositus: ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö) 2019.) Virtasen (2012, 41) mukaan osa ADHD:n omaavista ihmisistä voi hyötyä erilaisista selkosovelluksista. Kohderyhmälle mielekästä ja sopivaa, etenkin miehiä kiinnostavaa selkoaineistoa on kuitenkin julkaistu vielä verrattain vähän (Virtanen 2012, 41).

4.3 Selkokielen tarve työikäisillä 16–35-vuotiailla

Suomessa oli vuoden 2019 lopussa 1 329 557 16–35-vuotiasta työikäistä henkilöä, mikä merkitsee 24,06 % koko maan väestöstä (Tilastokeskus 2019). Suomi osallistui Kansainvälisen aikuistutkimukseen eli PIAAC 2012:een, jossa arvioitiin kolmea aikuisten tiedon käsittelyn ja hallinnan avaintaitoa, yksi näistä oli lukutaito. Mukana tutkimuksessa olivat 16–65-vuotiaat suomalaiset, joita vuonna 2019 oli maan väestöstä 62,16 %. Tutkimuksen mukaan kaksi kolmasosaa suomalaisista aikuisista hallitsi lukemisen hyvin tai erinomaisesti, kuitenkin 11 % on lukutaidossaan puutteita. Tämä merkitsee sitä, että noin 370 000 työikäisen lukutaito on heikko. (Malin, Sulkunen & Laine 2013, 31; Tilastokeskus 2019.) Näin ollen noin joka kymmenes suomalainen kuuluu heikkoihin lukijoihin, mikä merkitsee vaikeuksia arkielämän lisäksi jatko-opintoihin tai työhön sijoittumisessa. He ovat pulassa, mikäli tietoa tulvii paljon, isoina annoksina tai se on ristiriitaista ja tulkinnanvaraista. (Lukukeskus, [viitattu 24.3.2020].)

Tämän opinnäytetyön kannalta merkittävimmistä ikäryhmistä eli 16–35-vuotiaista 30–34-vuotiaat lukevat kaikista tutkimuksen kohderyhmään kuuluvista parhaiten. Kuten Kuviosta 1 voi havaita, heistä 39 % kuuluu parhaimman eli tason 4/5 lukijoihin, 41 % on tason kolme lukijoita, 15 % tason kaksi ja 3 % tason yksi lukijoita. Vain alle 1 % kuuluu huonoimman eli alle tason 1 lukijoihin. 25–29-vuotiaista 35 % lukee tason 4/5 veroisesti, 45 % tason 3 taitoisesti, 15 % kuuluu lukijoina tasolle 2 ja 3 % tasolle 1. 1 % lukee alle tason 1 taitoisesti. 20–24-vuotiaista taas 30 % kuuluu parhaimmalle tasolle, 50 % tasolle 3, 16 % tasolle 2 ja 3 % tasolle 1, 2 % lukee alle tason 1 taitoisesti. Kaikkein nuorimmista tutkituista eli 16–19-vuotiaista 18 % sijoittui

lukijana tasolle 4/5, 47 % tasolle 3, 28 % tasolle 2, 6 % tasolle 1 ja 1 % alle tason 1.
(Malin, Sulkunen & Laine 2013, 31.)

Kuvio 1. Suomalaisten työikäisten lukutaito ikäryhmittäin PIAAC -tutkimuksen mukaan (Malin ym. 2013, 31).

Suomea on pitkään ja perinteikkäästi pidetty lukutaidon huippumaana, mutta lukutaidon merkityksen kasvamisesta huolimatta, sen tason kehitys on kielteistä. Suurena haasteena on eritoten koulutuksen tasa-arvon turvaaminen. Sosioekonomisen taustan ja alueellisten erojen vaikutus oppimistuloksiin on kasvussa. Tämän lisäksi tyttöjen ja poikien välinen ero osaamisessa on suuri. Eri tutkimuksissa on havaittu heikkojen lukijoiden määrän lisääntyneen, samalla kun huippulukijoiden määrä on vähentynyt. Alle 25-vuotiaat lukevat heikommin, kuin reilu vuosikymmen aikaisemmin, kun taas yli 35-vuotiaiden lukutaito on samassa ajassa hieman parantunut. (Lukukeskus, [viitattu 24.3.2020].) Mikäli heikkojen lukijoiden määrä kasvaa edelleen, eikä lukutaidon tason kehityksen suuntaa saada muuttumaan myönteiseksi, voidaan olettaa selkokielen ja -kirjallisuuden tarpeen ja kohderyhmän vain kasvavan.

5 KIRJASTON KOKOELMATYÖ

Kokoelmatyön perustan ja kokoelmien kehittämisen voi ajatella pohjautuvan Suomen kirjastolakiin. Laki yleisistä kirjastoista (L 1492/2016) säätelee kirjastojen tehtäväksi tarjota ihmisille pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisiin olosuhteisiin, ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa, edistää lukemista ja kirjallisuutta, tarjota ohjausta ja tukea tiedon hankintaan sekä monipuoliseen lukutaitoon. Lisäksi kirjastojen tulee edistää elinikäistä oppimista ja osaamisen kehittämistä (L 1492/2016). Jotta kirjastot täyttävät nämä lain vaatimukset, tulee niiden pitää kokoelmansa ajantasaisena ja huolehtia niiden saavutettavuudesta. Tämä vaatii aktiivista työtä kokoelmien kehittämisen ja hallinnan eteen, mutta myös oman toiminnan ja rakennetun kokoelman jatkuvaa arvioimista.

Wilénin & Kortelaisen (2007, 18) mukaan kirjaston kokoelmatyö voidaan laajasti käsittää kahdella tavalla. Ensinnäkin sillä voidaan tarkoittaa työtä, jota kokoelmien keskuudessa työskentelevät ihmiset päivittäin tekevät. Tällöin mietitään mahdollisesti sellaisia asioita kuin, missä kunnossa ja järjestyksessä kokoelmat ovat, onko tehtävä poistoja tai siirtoja tai aineiston korjauksia vai hankitaanko uusia kappaleita, miten paljon aineistoa on kadoksissa tai väärässä paikassa ja miten pian uutuudet saadaan asiakkaiden käyttöön. Toisaalta kokoelmatyö voidaan käsittää yleiseksi pohdinnaksi kokoelmien olemuksesta, jota tarkastellaan niin kirjaston sisäisten kuin ulkoistenkin toimijoiden näkökohdista lähtien. Tällöin pohditaan esimerkiksi, miten helppo kirjaston kokoelmia on lähestyä ja miten eri aineisto hyllyssä profiloituu sekä miten aineiston luokittelu ja hyllyjärjestys vaikuttaa sen käyttöön. (Wilén & Kortelainen 2007, 18.) Tämän opinnäytetyön aiheen kannalta on oleellista keskittyä tarkemmin niihin kokoelmatyön osiin, jotka liittyvät kokoelman kehittämiseen ja hallintaan, kokoelmapolitiikkaan, aineiston valintaan, poistoihin, saavutettavuuteen ja arviointiin.

5.1 Kokoelmien kehittäminen ja hallinta

Kokoelmien kehittämistä pidetään kirjastotyön olennaisena perustehtävänä, sen tarkoituksena on saattaa kirjaston tarjoamat kokoelmat asiakkaiden tarpeisiin

vastaaviksi. Kokoelmat eivät synny itsestään, vaan ne vaativat järjestelmällistä työtä, joka tarvitsee tuekseen teorian ja menetelmien lisäksi niiden käytäntöön sovittamista. (Wilén & Kortelainen 2007, 11–17.)

Kokoelmien kehittämisestä ja hallinnasta puhuttaessa tarkoitetaan kaikkia niitä toimia, joita kirjastossa tehdään liittyen sen kokoelman rakentamiseen, hoitamiseen ja ylläpitämiseen. Kokoelmien kehittämisellä tarkoitetaan prosessia, joka tähtää sellaisen kirjaston kokoelman rakentamiseen ja kehittämiseen, joka vastaa kirjaston käyttäjien tarpeeseen. Kokoelmien hallinnalla taas tarkoitetaan kokoelman luomisen jälkeistä aikaa, kun mietitään, mihin suuntaan kokoelmaa tulisi viedä. (Johnson 2018, 11.) Kokoelmien hallintaan liittyy siis muun muassa päätökset aineiston varastoinnista, karsinnasta, aikakausjulkaisujen tilauksien muuttamisesta ja aineiston säilyttämisestä. Usein kokoelmien kehittämistä ja hallintaa kuitenkin käytetään synonyymeinä ja toisilleen rinnakkaisina käsitteinä. (Wilén & Kortelainen 2007, 27.)

5.2 Kokoelmapolitiikka

Lain lisäksi toinen kokoelmatyötä ohjaava tekijä on kirjaston kokoelmapolitiikka tai kirjaston kokoelman kehittämispolitiikka. Tässä työssä käytetään jatkossa käsitettä kokoelmapolitiikka. Johnson (2018, 83) vertaa kirjastojen kokoelmapolitiikkaa yritysten liiketoimintasuunnitelmaan. Kokoelmien kehittämispolitiikka voi olla joko kirjoitettu dokumentti tai se voi olla niiden henkilöiden tiedossa, jotka valitsevat aineistoja, vastaavat hankintavarojen käytöstä tai kehittävät kokoelmia jollain muulla tavalla (Wilén & Kortelainen 2007, 89–94).

Kokoelmapolitiikka ei ole pelkästään työkalu aineiston valintaa varten, vaan sillä on muitakin tehtäviä. Sen lisäksi, että kokoelmapolitiikka kuvaa kokoelman nykytilaa, se auttaa kirjaston henkilökuntaa puntaroimaan organisaation asettamia tavoitteita kokoelmatyön eri vaiheissa. Lisäksi kokoelmapolitiikka auttaa budjetoinnissa, toimii viestintävälineenä kirjaston sisällä ja sieltä ulos, ehkäisee sensuuria aineiston valinnassa ja antaa ylipäätään ohjeet kokoelman hallintaan, muun muassa lahjoitusten käsittelyyn, varastointiin ja poistoihin. (IFLA 2001, 1.) Kirjaston kokoelmapolitiikka vastaa siis kysymyksiin, miten aineistojen valintapäätökset

tehdään, mitä aineistoja hankitaan ja mitä poistetaan tai siirretään varastoon (Wilén & Kortelainen 2007, 89).

Kirjaston toimintaympäristö, kuten asiakaskunta, taloudelliset resurssit ja aineisto, muuttuu kaiken aikaa, joten myös kokoelmapolitiikkaa on päivitettävä. Kokoelmapolitiikan valmistamisen, läpikäymisen ja uusimisen tulisi siis olla jatkuva prosessi. Kokoelmapolitiikan kirjoittamista pidetään yleisesti hyvänä asiana, mutta tästä huolimatta kaikissa kirjastoissa ei sellaista välttämättä edelleenkaan ole. (Wilén & Kortelainen 2007, 89–94.)

5.3 Aineiston valinta

Wilén & Kortelainen (2007, 65) mainitsevat aineiston valinnan kokoelmien kehittämisen päätoiminnoksi ja ytimeksi. Valinnan tekemiseksi voidaan antaa ohjeita, esimerkiksi kokoelmapolitiikassa, mutta itse valintaprosessia ei erityisen hyvin pystytä tarkastelemaan sen subjektiivisen luonteen vuoksi. Erään teorian mukaan ratkaisu valinnasta tehdään aina kolmessa kontekstissa. Ensimmäiseksi arkistollisessa, eli se mitä kokoelmassa on. Toiseksi yhteisöllisessä, eli ymmärrys ja tietous asiakkaiden tarpeista ja kolmanneksi temaattisessa, eli valitsijan tietous julkaistusta kirjallisuudesta koskien tiettyä aihealuetta. Valittavat teokset sijoitetaan edellä mainittuihin kehyksiin ja sen avulla arvioidaan, otetaanko aineisto kokoelmaan vai ei. (Atkinson 1984, 109; Wilénin & Kortelaisen 2007, 65 mukaan.)

Tuomen (2017, 62) mukaan kirjastojen kirjavalinnan teorioissa lähtökohtana on perinteisesti ollut kysymys siitä, laitetaanko valinnassa suurempi paino aineiston laadulle vai mahdolliselle käytölle. Ensimmäinen ajatus voidaan nähdä sitoumuksena kirjalliseen järjestelmään, kirjaston tulisi aineistovalinnassaan ensisijaisesti tukea kirjallista kulttuuria. Jälkimmäinen näkemys sen sijaan edustaa asiakaslähtöistä näkökulmaa, kirjaston käyttäjien tulee saada kirjastosta sellaista aineistoa, mitä he haluavat. Näiden kahden näkemyksen välissä on lukuisia erilaisia tulkintoja, mutta nykyään kuitenkin katsotaan, että kirjastot tekevät kirjavalintaa enemmän lukijoita varten. (Tuomi 2017, 62.) Tuomi käsittelee tutkimuksessaan vain kirjastojen kaunokirjallisuusvalintoja, mutta näkemyksen voi ehkä katsoa koskevan hyvin kaikkea kirjastoon valittavaa aineistoa.

Tuomen (2017, 63) mukaan yleisten kirjastojen aineistovalintaa on hyvin pitkälle ohjannut kirjastoalalla yleisesti tunnetut Ranganathanin (Ranganathan1989, 9; Tuomen 2017, 63 mukaan) lait:

- kirjat ovat käyttöä varten
- jokaiselle lukijalle kirjansa
- jokaiselle kirjalle lukijansa
- säästä lukijan aikaa
- kirjasto on kasvava organismi (Ranganathan1989, 9; Tuomen 2017, 63 mukaan).

Lait on yleisesti tulkittu niin, että aineistovalinnalla tulee pyrkiä mahdollisimman tehokkaaseen kokoelman käyttöön, aineiston nopeaan kiertoon ja asiakkaiden toiveiden täyttämiseen. Aineistovalinnassa tulee kuitenkin huomioida, ettei kysymys ole pelkästään kysyntälähtöisyydestä tai laatuakeskeisyydestä, vaan aineiston valinnassa kannattaa painottaa molempia. (Tuomi 2017, 64, 71.)

Mäkinen (2010, 3) huomauttaa, että yksi yleisten kirjastojen merkittävimmistä tunnuksista nykypäivänä on aineistolajien ja -kategorioiden tasa-arvo, eivätkä kirjaston työntekijät määrää, mikä on laadultaan hyvää tai huonoa kirjallisuutta, musiikkia ja niin edelleen. On asiakkaan harkinnassa tehdä valintansa. Käytännössä aineistoa ei kuitenkaan voida valita pelkästään sillä perusteella, millainen aineisto kiertää parhaiten. Kirjastoissa vallitsee aineistojen monipuolisuuden periaate, sillä halutaan, että myös erityisryhmiin kuuluvilla asiakkailla on pääsy kirjaston aineistoihin. (Mäkinen 2010, 3.) Myös Tuomi (2009, 35) mainitsee, ettei aineiston valinta voi perustua vain kysyntään. Tosin toisin, kuin Mäkinen, Tuomi on sitä mieltä, että vaikka kirjastoissa pyristellään irti laatukirjallisuusajattelusta, tulee kirjavalinnoissa siltikin huomioida myös kyseinen näkökulma (Tuomi 2009, 35).

Aineistonvalitsijan tulisi olla perillä aineiston erilaisista käyttötarkoituksista ja lukemisen merkityksestä asiakkaille (Tuomi 2017, 64, 71). Tämä on tärkeää etenkin valitessa kirjastoaineistoa erityisryhmien, kuten selkokielestä hyötyjien, käyttöön. Aineistovalintaan vaikuttaa myös suuressa määrin se, millaista aineistoa kustantajat ja muut aineiston toimittajat kirjastoille tarjoavat. Tämä taas on aikakausisidonnaista ja riippuu yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta ilmapiiristä ja muista ulkoisista

tekijöistä, kuten ajan tavoista, normeista ja arvoista. Aineistovalintaan voi vaikuttaa myös se, minkälaista kirjasto- ja kulttuuripolitiikkaa yhteiskunnassa ja kehysorganisaatiossa harrastetaan. (Tuomi 2017, 65.) Selkokirjoja julkaistaan vuosittain verrattain vähän, mikä väistämättä vaikuttaa aineiston valintaan rajaavasti. Julkaistava aineisto on kuitenkin laadukasta ja ammattimaisesti toimitettua (Leskelä 2019b, 275). Laadukkuus oletettavasti helpottaa selkoaineiston valintaa.

Käytännössä valintaan vaikuttavat edellisten lisäksi myös aineiston hinta ja sen soveltuvuus kirjastokäyttöön. Kirjastoilla on aina tietty budjetti käytössään, jonka sisällä on pysyttävä. Liian kallista aineistoa ei siis voida valita. Lisäksi osa aineistosta ei ole soveltuvaa kirjastokäyttöön esimerkiksi ulkomuotonsa tai formaattinsa vuoksi ja tällöin niitä ei kannata kokoelmaan valita, huolimatta asiakkaiden toiveista.

5.4 Poistot

Kokoelmatyöhön kuuluu myös kirjastoaineiston poistaminen. Aineisto poistetaan kirjaston kokoelmista, kun se on sisällöltään vanhentunut, huonokuntoinen tai sitä ei lainata riittävästi. Poistopäätöksen yhteydessä aineistoa tarkastellaan monelta kantilta ja yksiselitteisiä ohjeita poistoista on vaikea tehdä, sillä poistokriteerit vaihtelevat kyseessä olevan aineiston mukaan. (Huttunen 2011, 32.)

Riippuen tapauksesta tarkistettavia asioita poistopäätöksiä harkitessa ovat:

- onko kyseistä aineistoa saatavana muissa saman kaupungin tai kunnan kirjastoissa
- onko aineistoa saatavana muista kirjastokimpan kirjastoista
- löytyykö teos Varastokirjastosta
- onko teosta myytävänä kaupoissa
- voidaanko teos korjata ja onko se kannattavaa
- mitä kirjaston varastointipolitiikka sanoo (Huttunen 2011, 32.)

Johnsonin (2018, 211) mukaan kirjaston kokoelmapolitiikassa tulisi olla laadittuna poistokriteerit, jotka antavat ohjeet poistopäätöksiä tehtäessä. Aineiston

poistamisella on kokoelman kehittämisen kannalta useita hyötyjä ja tavoitteita. Gregory (2011, 120) mainitsee poistamisen edesauttavan aineiston kiertämistä, sillä liian täydet hyllyt eivät kannusta kirjaston asiakkaita lainaamaan aineistoa. Lisäksi poistaminen säästää hyllytilaa sille aineistolle, jota asiakkaat tarvitsevat ja lainaavat todennäköisimmin. Poistaminen säästää sekä kirjaston työntekijän ja asiakkaan aikaa, aineisto löytyy hyllyistä nopeammin, kun ne eivät ole liian täysiä. Huonokuntoisen tai vanhentuneen aineiston poistaminen tekee kokoelmasta houkuttelevamman asiakkaiden silmissä. Aineiston poistaminen myös lisää kirjaston luotettavuutta asiakkaiden kannalta katsottuna, sillä poistojen kautta, kokoelma pystytään pitämään ajantasaisena ja asiakkaiden tarpeita vastaavana. (Gregory 2011, 120.)

Siitä huolimatta, että aineiston poistaminen on kokoelman kehittämisen kannalta tärkeää, se tulee usein laiminlyödyksi. Poistamista ei välttämättä pidetä akuuttina työnä ja usein siihen kiinnitetään huomiota vasta sitten, kun hyllytila alkaa loppumaan. Poistojen tekeminen ei ole helppoa ja se vaatii vahvaa ammattitaitoa kirjaston työntekijöiltä. Poistopäätöksen tekijällä on oltava hyvä kuva siitä, millaista aineistoa asiakkaat lainaavat ja millaisella ei enää ole kysyntää. (Huttunen 2011, 37.)

5.5 Kirjastokokoelman ja -tietokannan saavutettavuus

Etenkin erityisryhmille tarkoitettujen aineistojen kohdalla tulisi erityisesti kiinnittää huomiota niiden saavutettavuuteen. Kuntaliiton laatimassa Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksessa annetaan ohjeita kirjaston kokoelman saavutettavuuteen liittyen. Siinä selkokirjat luetaan kirjaston saavutettaviin aineistoihin. (Suomen Kuntaliitto 2016, 12.)

Saavutettavuus tulisi huomioida jo kokoelmapolitiikkaa laadittaessa aineiston moninaisuuden huomioimisena. Esimerkiksi vähemmistöihin kytkeytyvät aineistot kuuluvat kaikkiin sopiviin aihealuokkiin, niitä ei ole luokiteltu vain vähemmistön mukaan. Kokoelmassa tulisi olla aineistoja asiakkaiden tarvitsemilla kielillä ja kaipaamissa muodoissa. Kokoelman asiasanoituksessa ja aineiston kuvailussa on otettava huomioon moninaisuus ja käytettävä ajantasaisia käsitteitä. Saavutettavan

kokoelman suunnittelussa ja aineiston valinnassa on huomioitu erilaiset väestöryhmät, kuten lähialueiden kulttuuri- ja kielivähemmistöt, vammaisryhmät, erilaiset oppijat sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. (Suomen Kuntaliitto 2016, 12.) Useat edellä mainitut ryhmät kuuluvat myös työssä edellä käsiteltyihin selkokielestä hyötyjiin ja kohderyhmiin.

Kirjaston kokoelmaan voidaan liittää erityisiä saavutettavuutta lisääviä palvelukonsepteja. Tietynlainen aineisto voidaan sijoittaa helposti löydettävään paikkaan, esimerkiksi selkokirjoille voidaan osoittaa oma hyllynsä. Parasta aineiston löydettävyyden kannalta kuitenkin olisi, jos saman teoksen kappaleita olisi mahdollisuuksien mukaan sekä tavanomaisen kokoelman joukossa sekä nostettuna teemahyllyynsä. (Suomen Kuntaliitto 2016, 12.)

Julkisten palvelujen, kuten kirjaston, digitaalisten palvelujen saavutettavuudesta määrää laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (L 306/2019). Samalla laki myös toteuttaa niin sanotun saavutettavuusdirektiivin. Molempien taustalla on YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Se painottaa vammaisten henkilöiden osallisuutta ja mahdollisuutta asioida itsenäisesti myös digitaalisessa ympäristössä ja saavutettavuus on yksi sopimuksen ensiarvoinen periaate. (Lait ja standardit, [viitattu 27.5.2020].) Saavutettavuus parantaa ihmisten tasavertaisuutta digitaalisessa yhteiskunnassa (Tietoa saavutettavuudesta, [viitattu 27.5.2020]). Kirjastot tarjoavat nykyään monia erilaisia digitaalisia palveluja, joissa saavutettavuus on otettava huomioon. Tämän työn kannalta niistä huomionarvoisin ovat verkkokirjastot.

Digitaalisessa ympäristössä saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, että erilaisten henkilöiden on helppo käyttää verkkopalveluja ja niissä olevia sisältöjä. Tämän vuoksi palvelun rakentamisessa on otettava huomioon tekninen toteutus, helppokäyttöisyys ja sisältöjen selkeys ja ymmärrettävyys. Teknisesti saavutettavan verkkopalvelun lähdekoodi on loogista, eikä siinä ole virheitä. Lisäksi siinä on noudatettu HTML-standardia ja WCAG-ohjeistusta. Helppokäyttöisyys verkkopalveluissa merkitsee sitä, että se on helppo hahmottaa, navigaatio on selkeä ja etsitty sivu, toiminto tai sisältö löytyy vaivattomasti. Sisällön ymmärrettävyys taas tarkoittaa selkeän, ymmärrettävän kielen käyttöä ja myös selkokieltä. Ymmärrettävyyteen kuuluu myös monikanavaisuus eli sisältöjä tulisi tekstin lisäksi

tarjota myös esimerkiksi videoina, kuvina ja äänenä. (Tietoa saavutettavuudesta, [viitattu 27.5.2020]). Kirjastojen on siis otettava asia huomioon ja kyettävä vastamaan myös edellä mainittuihin digitaalisten palvelujen saavutettavuuteen liittyviin seikkoihin.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää aikuisten selkokielen kirjastokokoelman kehittämisen ja käytön haasteita. Työssä halutaan kartoittaa, miten tietoista ja aktiivista aikuisten selkokielen kokoelman kehittäminen kirjastoissa on, millaista aineistoa siihen valitaan ja millä perusteella sekä onko selkoaineisto huomioitu kirjaston mahdollisessa kokoelmapolitiikassa. Tavoitteisiin kuuluu myös selvittää, tehdäänkö selkoaineiston valintaa miettien sen kohderyhmää ja kenet kaikki kirjastoissa mielletään selkoaineistojen käyttäjiksi. Lisäksi halutaan kartoittaa selkoaineiston saavutettavuutta kirjastotilassa ja tietokannassa.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset on jaettu kolmeen osioon, ensimmäinen niistä liittyy kirjaston aikuisille suunnatun selkokielen kokoelman kehittämiseen, toinen aikuisten selkokielen kokoelman kohderyhmiin ja kolmas aikuisille suunnatun selkokielen kokoelman saavutettavuuteen.

Tutkimuskysymyksiä ovat:

- Kenelle aikuisten selkokokoelmat on rakennettu; Tiedetäänkö kirjastoissa, kuka selkoaineistoja käyttää ja tarvitsee ja millaisia selkoaineistoja käyttäjät kaipaavat?
- Selkokielen kokoelman kehittäminen; Millaista ja kuinka tietoista kokoelmatyötä kirjastoissa aikuisten selkokielen kokoelman osalta tehdään? Seurataanko kokoelman käyttöä?
- Aikuisten selkokielen kokoelman saavutettavuus; Miten selkoaineistot löytyvät kirjaston tilasta ja tietokannoista?

Opinnäytetyö on tutkimusmenetelmältään kvalitatiivinen eli laadullinen. Aineistonkeruumenetelmänä käytetään asiantuntijoille suunnattua teemahaastattelua, joka suoritetaan internetin välityksellä.

6.2 Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus on tieteellisen tutkimuksen suuntausmenetelmä, siinä pyrkimyksenä on ymmärtää kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti (Jyväskylän yliopisto 2015). Laadullisessa tutkimusmenetelmässä tavoitteena ei ole totuuden löytäminen, vaan havaintojen tekeminen tutkittavasta asiasta (Vilkkä 2015, 76). Kvalitatiiviseen tutkimukseen liitetään useita eri menetelmiä, joissa yhteisenä piirteenä korostuu muun muassa tutkittavan kohteen esiintymisympäristöön ja taustaan, kohteen tarkoitukseen ja merkitykseen sekä ilmaisuun ja kieleen liittyvät näkökannat (Jyväskylän yliopisto 2015).

Laadullisessa tutkimuksessa keskeisenä pidetään toimijan näkökulmaa ja tavoitteena on ymmärtää ilmiötä subjektin eli toimijan tai tekijän näkökulmasta (Järvenpää 2006). Toisin sanoen siinä pyritään tavoittamaan ihmisen omat kuvaukset koetusta todellisuudesta (Vilkkä 2015, 75.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskitytään yleensä jokseenkin pieneen määrään tutkittavia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti (Eskola & Suoranta 1998, 15).

Lisäksi kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista hypoteesittomuus, tutkija ei ole etukäteen määritellyt olettamuksia tutkittavasta asiasta ja kerättävän aineiston tehtävänä ei ole hypoteesin todistaminen, vaan ennemminkin sen keksiminen. Teoriaosuudella on tärkeä tehtävä laadullisessa tutkimuksessa. Se auttaa tutkimuksen tekemisessä ja teorian avulla aineistosta kyetään rakentamaan tulkintoja. Lisäksi laadullisessa tutkimuksessa päämääränä on teorian kehittäminen edelleen. (Järvenpää 2006). Tutkimuksen lopputulos rakentuu teorian lisäksi kokemuseräisen eli empiirisen aineiston pohjalle ja tätä kutsutaan aineistolähtöiseksi analyysiksi (Eskola & Suoranta 1998, 15).

Laadullisen tutkimuksen tyypillisiin piirteisiin kuuluu tutkimusaineistoin kerääminen todellisessa yhteydessä ja tilanteessa (Järvenpää 2006). Laadullista tutkimusmenetelmää käytettäessä on hyvä huomioida, että opinnäytetyöhön liittyvä tutkimus on tällöin aina sidoksissa aikaan, paikkaan ja tilanteeseen. Tästä käytetään termiä kontekstuaalisuus. Opinnäytetyön laatijan on otettava tekstissään kantaa

siihen, millaisia vaikutuksia ajalla, paikalla ja aineiston hankinta tilanteella, esimerkiksi haastattelutilanteella, on ollut haastattelun laatuun ja edelleen tutkimusaineiston edellytyksiin vastata tutkimusongelmaan, tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksen tavoitteisiin. (Vilkkä 2015, 86.)

6.3 Aineistonkeruumenetelmä

6.3.1 Teemahaastattelu

Teemahaastattelussa eli puolistrukturoidussa haastattelussa haastattelun aiheet tai teemat on määrätty ennalta. Tutkimuskysymyksiä ei ole muotoiltu tarkkaan, eikä niiden järjestys ole välttämättä sama kaikille vastaajille. Teemahaastattelussa haastattelijalla on käytettävänä tukilista käsiteltävistä asioista, mutta valmiita kysymyksiä ei useinkaan ole mietitty. Haastattelun aikana käydään läpi ennalta päätetyt teema-alueet, mutta näiden järjestys ja laajuus voivat vaihtua jopa jokaisen haastattelun kohdalla. (Eskola, Lätti & Vastamäki 2018, 29–30.) Tässä opinnäytetyössä haastattelun teemat muotoutuvat tutkimuskysymyksen aiheiden ympärille kolmeen eri osa-alueeseen. Nämä osa-alueet siis ovat kirjastojen selkokiehisen kokoelman kehittäminen, selkokiehisen kokoelman käyttäjät ja selkokiehisen kokoelman saavutettavuus.

Teemahaastattelun kysymysten suunnittelussa auttaa kohderyhmän tuntemus. Kohderyhmän tuntemus on tärkeää siinäkin mielessä, että aineistojen keräämisessä opinnäytetyön tekijä on aina tekemisissä sanojen ja niiden merkitysten kanssa – sanoihin sisältyy tulkintaongelmien riski. Teemahaastattelun aikana on aina mahdollisuus tarkistaa, onko molemmat haastattelun osapuolet ymmärtäneet käytetyt sanat samalla lailla. Lisäksi teemahaastattelua käytettäessä ongelmaksi voi muodostua se, että kysymysten muotoilu voi peilata opinnäytetyön tekijän käsityksiä tutkittavasta asiasta. Kysymyksiin sisältyy haastattelijan ennakkokäsitys asiasta. Haastateltava voi tunnistaa tämän ja vastaa tutkijan ennakkokäsityksen mukaan, eikä tuo ilmi omaa kokemustaan tai käsitystään asiasta. Tällöin haastatteluaineisto ei ehkä vastaa kattavasti tutkimusongelmaan, tutkimuskysymyksiin ja vastaa tutkimuksen tavoitetta. (Vilkkä 2015, 82.)

Teemahaastattelun kysymyksiä muodostettaessa tulisi välttää kysymyksiä, joihin voi vastata vain kyllä tai ei. Tällaisia kysymyksiä ovat usein -ko- ja kö -päätteiset kysymykset. Näin ollen tulisi siis välttää kysymyksiä, jotka alkavat sanoilla onko, oletko, teetkö, koetko tai mikä. Suositeltavia kysymyksen aloittajia ovat sanat mitä, miten, millainen ja miksi. Haastateltavaa voi myös kehottaa kuvailemaan tai kertomaan asioista. Edelliset seikat ovat huomion arvoisia, sillä opinnäytetyön lopputuloksen kannalta on tärkeää saada haastateltava kuvaamaan, vertailemaan ja kertomaan kokemuksiaan käytännön esimerkein ja tällöin kysymyksen muotoilu ratkaisee paljon. (Vilkkä 2015, 82–83.)

Haastatteluissa mennään usein suoraan tutkittavaan asiaan, eikä haastateltavasta kerätä taustatietoja. Tämä voi olla tutkimuksen kannalta ongelma, sillä taustatietojen kautta opinnäytetyön tekijä hahmottaa paremmin haastateltavan maailmaa, millaista esitietoa, asiantuntemusta ja aihepiiriä koskevaa ymmärrystä vasten haastateltava aiheita kuvailee. Tarvittavat taustatiedot määrittää opinnäytetyön tutkimusongelma. (Vilkkä 2015, 84–85.) Tämän opinnäytetyön kannalta tärkeitä taustatietoja haastateltavista ovat esimerkiksi haastateltavien koulutus- ja työhistoria, kuinka pitkään on alalla ollut ja kuinka pitkään on ollut tekemisissä selkokielisen kirjallisuuden kanssa sekä millainen kokemus haastateltavalla on kirjastojen erityisryhmistä. Nämä kysymykset kuvaavat haastateltavan kokemusta alasta ja tutkittavasta asiasta.

6.3.2 Asiantuntijahaastattelu

Asiantuntijuus voidaan määritellä monella eri tapaa. Alastalon, Åkermanin ja Vaittisen (2017, 181) mukaan modernien tietoyhteiskuntien merkityksellisiin piirteisiin kuuluu eriytynyt työnjako, johon kytkeytyy erityiskysymyksiksi määritellyissä asioissa pitkälle erikoistunut asiantuntijuus. Asiantuntijuuden perusta voi olla tieteessä, ammatissa tai instituutiossa. Asiantuntija on siis henkilö, jolla on tietystä aihealueesta sellaista tietoa ja taitoja, joita maallikolla ei ole. Asiantuntijan hallussa oleva tieto voi olla tietoa menettelytavoista tai se voi olla tulkinnallista. Asiantuntijuus määrittyy toiminnassa ja vuorovaikutuksessa esimerkiksi ammatillisten tehtävien tai institutionaalisen aseman kautta, se ei siis ole pysyvä

ominaisuus. Virallisiin instituutioihin pohjautuva asiantuntijuus ilmenee tietynlaisena kielen käyttönä, esimerkiksi ammattitermeinä ja lyhenteinä, mutta myös pukeutumisena ja eleissä. (Alastalo ym. 2017, 181–182.) Tämän työn kannalta katsottuna asiantuntija on henkilö, joka vastaa kirjastossa selkokiehisen kokoelman kehittämistä ja hallinnasta.

Asiantuntijahaastattelussa voi soveltaa monenlaisia haastattelutyyppöjä, tässä opinnäytetyössä käytetään edellä käsiteltyä teemahaastattelua. Pohjatyön merkitys korostuu haastattelussa asiantuntijaa ja huolellinen valmistautuminen on tärkeää haastatteluaineiston laadukkuuden varmistamiseksi. Asiantuntijahaastattelut vaativat usein räätälöityjä kysymyksiä ja haastattelurungon työstämistä haastattelujen edetessä. Haastattelurunkoon voi sisällyttää kerronnallisia kysymyksiä – esimerkkinä haastateltavaa voi pyytää omin sanoin kuvaamaan tapahtumien kulkua. Näin voidaan saada selville asiantuntijatiedon piilossa olevia puolia. Myös kohdennetut kysymykset voivat olla hyödyllisiä. Niiden kohdalla asiantuntijaa pyydetään kuvailemaan rutiiniluonteisia päätöksentekotilanteita ja toimintatapoja. Lisäksi haastattelurunkoon voi olla hyödyllistä sisällyttää kysymyksiä poikkeavista tilanteista, kuten esimerkiksi hankalista päätöksenteko tilanteista. Näin päästään perille toiminnan yleisistä periaatteista ja päätöksenteon ohjenuorista. (Alastalo ym. 2017, 187–189.)

Alastalon ym. (2017, 191) mukaan haastattelu on aina luonteeltaan eräänlainen neuvotteleva valtasuhde, jossa osapuolien välisiä valtasuhteita luodaan haastattelun edetessä muun muassa sanavalintojen, keskeytysten, vaikenemisten ja kysymysten myötä. Erityisesti asiantuntijahaastattelussa tämä voi korostua. Asetelmat voivat vaihdella erivaiheissa haastattelua ja näin ollen haastattelijan olisi hyvä olla perillä valta-asemien vaikutuksesta tilanteen etenemiseen. On myös mahdollista, että asiantuntija voi pyrkiä käyttämään haastattelijaa ja hänen työtään oman asiansa ajamiseen. Haastateltavat saattavat yrittää vaikuttaa opinnäytetyön tekijän tapaan jäsentää tutkimuskohdettaan, esimerkiksi ottamalla kantaa käytettyihin käsitteisiin. (Alastalo ym. 2017, 191.)

6.4 Litterointi ja sisällönanalyysi

Kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä toteutetussa opinnäytetyössä analysoitava materiaali on aina kuva- tai tekstimuodossa. Haastatteluaineiston muokkaamista tekstimuotoon sanotaan litteroinniksi ja se on aineiston analyysin ensimmäinen vaihe. (Vilkkä 2015, 89; Ruusu vuori & Nikander 2017, 374.) Litterointi monipuolistaa opinnäytetyön tekijän vuoropuhelua haastatteluaineiston kanssa, vaikkakin on työlästä. Se helpottaa myös hahmottamaan, mikä on riittävä aineisto ja tulkinta tutkimusongelman kannalta. Lisäksi litterointi helpottaa tutkimusaineiston johdonmukaista läpikäyntiä, ryhmittelyä ja luokittelua eli toisin sanoen analysointia. (Vilkkä 2015, 89.)

Yleensä suositellaan, ettei litteroinnin kanssa jäädä odottamaan kaikkien haastatteluiden valmistumista, vaan litterointi kannattaa tehdä heti haastattelun suorittamisen jälkeen. Tällöin on mahdollista vielä selventää ja täydentää haastattelua, mikäli opinnäytetyön tekijä huomaa sen tarpeelliseksi ja helpoimmin tämä käy heti haastattelun jälkeen. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 135.)

Opinnäytetyön tavoite ja analyysikeino määrittää sen, mihin tarkkuuteen litteroinnissa kannattaa pyrkiä (Vilkkä 2015, 89; Eskola ym. 2018, 49). Litteroinnin on vastattava haastateltavien sanomisia ja merkityksiä, joita he ovat asioille maininneet. Haastateltavien puhetta ei siis saa litteroinnin aikana muuttaa, eikä muokata. (Vilkkä 2015, 89.) Tässä opinnäytetyössä käytetään sisällönanalyysia. Tällöin litteroinnin tarkkuudeksi riittää haastattelussa kaiken sanotun purkaminen. Painotusten, taukojen ja äännähdysten merkitseminen veisi litteroinnin astetta tarkemmaksi. (Eskola ym. 2018, 49.)

Laadullisen aineiston analyysissä pyritään selkeyttämään aineistoa ja sitä kautta tuottamaan uutta tietoa tutkittavasta aiheesta (Eskola & Suoranta 1998, 100). Sisällönanalyysi tarkoittaa haastattelulla saadun sisällön analysointia (Eskola ym. 2018, 49). Siinä etsitään aineistosta merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia, jotka ovat esitettävissä sanallisina tulkintoina (Vilkkä 2018, 105).

6.5 Tutkimuksen luotettavuus

Käytettäessä laadullista tutkimusmenetelmää opinnäytetyön toteuttaminen ja luotettavuus nivoutuvat yhteen. Viime kädessä luotettavuuden kriteeri on opinnäytetyön tekijä itse sekä hänen rehellisyytensä – arvioinnin kohteena on opinnäytetyön tekijän teot, valinnat ja ratkaisut, jotka hän on työn edetessä tehnyt. Näin ollen työn tekijän on arvioitava sen luotettavuutta koko prosessin ajan. Luotettavuuden arviointia tehdään siis koko ajan suhteessa teoriaan, analyysitapaan, tutkimusaineiston ryhmittelyyn, luokitteluun, tutkimiseen, tulkintaan, tuloksiin ja johtopäätöksiin. (Vilkkä 2015, 127.)

Haastatteluaineiston luotettavuuden määrittää sen laatu. Aineisto ei ole luotettavaa, mikäli haastattelutallenteiden kuuluvuus on huono, litterointikaava muuttuu eri haastattelujen aikana tai jos haastattelujen luokittelu on sattumanvaraista. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 186.)

6.6 Tutkimuksen eettisyys ja tietosuoja

Seinäjoen ammattikorkeakoulu on sitoutunut opinnäytetyöprosessissa noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Näitä ohjeistuksia noudatetaan myös tässä opinnäytetyössä.

Litteroinnin yhteydessä haastatteluaineisto anonymisoidaan. Aineistosta siis muunnetaan kaikki sellainen tieto, joiden perusteella haastateltavat voi tunnistaa. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi nimien, työpaikkojen ja paikkakuntien vaihtamista. Anonymisoinnilla huolehditaan myös siitä, ettei aineistosta synny henkilökisteriä. (Ruusuvaara & Nikander 2017, 375.)

6.7 Teemahaastattelun toteutus käytännössä

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin liittyvien vastausten saamiseksi suoritettiin asiantuntijoille suunnatut teemahaastattelut. Ennen haastattelukutsujen lähettämistä ja itse haastatteluja laadittiin teemahaastattelurunko

haastattelutilanteiden tueksi. Haastattelurunko löytyy työn liitteenä 1. Haastattelurungon lähtökohtana käytettiin tutkimuksen tavoitetta ja tutkimuskysymyksiä. Näiden perusteella haastattelurungon ensimmäiseksi teemaksi muodostui kirjaston selkokiehisen kokoelman kehittäminen, toinen teema käsitteli selkokiehisen kokoelman kohderyhmiä, kolmas teema oli selkokiehisen kokoelman saavutettavuus ja neljäs teema käsitteli aikuisten lukutaidon haasteita ja kirjastohenkilöstön yleistä tietämystä selkokirjallisuudesta. Ennen haastattelun teemoihin siirtymistä haastateltavia pyydettiin kertomaan taustakysymyksenä koulutus- ja työhistoriastaan sekä kuinka pitkään henkilö on tehnyt töitä selkoaineistojen parissa. Lisäksi taustakysymyksiin liittyi kirjaston selkokokoelman suuruus.

Haastattelupyynnö lähetettiin sähköpostitse kahdeksaan kirjastoon eri puolilta Suomea. Kyseiset kirjastot valikoituivat mukaan opinnäytetyön ohjaajan kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta. Ajatuksena oli valita mukaan kirjastoja, joiden tiedettiin jo valmiiksi kehittäneen selkokiehlistä kokoelmaansa. Kahdeksasta kirjastosta kuusi vastasi haastattelupyynnöön. Teemahaastattelut olivat työn alussa tarkoitus suorittaa haastatellen vain yhtä henkilöä kerrallaan, mutta kahdesta kirjastosta siihen halusi osallistua useampi henkilö, joten nämä haastattelut suoritettiin ryhmähaastatteluina. Yhteen haastatteluista osallistui kolme henkilöä, yhteen kaksi henkilöä ja loput neljä olivat yksilöhaastatteluja.

Haastattelut suoritettiin vuoden 2020 toukokuun kahden ensimmäisen viikon aikana. Kaikki haastattelut tehtiin internetin välityksellä Suomen valtioneuvoston määräämien koronavirukseen liittyvien rajoitusten ja osittain myös pitkien välimatkojen vuoksi. Itse haastattelut suoritettiin Teams-verkkoalustaa käyttäen, sillä se osoittautui kaikille haastateltaville tutuksi ja sopivaksi käyttää. Haastateltavien luvalla haastattelut nauhoitettiin. Kaikkien haastateltavien kohdalla haastatteluiden anonymisoinnista sovittiin erikseen.

Haastattelut sujuivat pääasiassa hyvin, ilman teknisiä ongelmia. Yhden haastattelun aikana taustalle muodostui haastateltavan avokonttorista johtuvaa melua, joka häytti sekä haastateltavien, että haastattelijan keskittymistä. Tilanne korjaantui haastateltavan vaihdettua huonetta. Samassa haastattelussa kolmas haastateltava joutui poistumaan kymmenen minuuttia ennen haastattelun loppumista.

Haastattelua jatkettiin vielä kahden muun haastateltavan kanssa. Toisessa haastattelussa, eräs haastateltavista joutui poistuman kesken tilanteen puhelimeen. Hänen poissaolonsa kesti noin 4 minuuttia. Haastattelua ei kuitenkaan keskeytetty, vaan sitä jatkettiin pelkästään toisen haastateltavan kanssa. Pisin haastattelu kesti yhden tunnin ja kymmenen minuuttia ja kaksi lyhintä noin 37 minuuttia. Muut haastattelut olivat pituudeltaan neljästäkymmenestä viidestä minuutista tuntiin.

Haastattelut litteroitiin sanatarkasti, mutta esimerkiksi äänenpainoja tai huokauksia siihen ei liitetty. Sanatarkalla litteroinnilla pyrittiin varmistamaan opinnäytetyön luotettavuus ja ehkäisemään opinnäytetyön tekijän litterointikokemattomuudesta johtuvat virheet. Työhön liitetyissä haastateltavien lainauksissa niin sanottuja täytesanoja karsittiin työn lukemisen sujuvoittamiseksi. Litteroinnin apuvälineenä käytettiin oTranscribe-ohjelmaa, joka toimii internetselaimen kautta. Litteroitua aineistoa kertyi kaiken kaikkiaan 94 arkillista.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Haastattelun alussa käytiin läpi haastattelun kannalta tärkeät taustakysymykset. Haastateltavien kokemus kirjastoalalla, kirjastojen erityisryhmistä ja selkokirjallisuudesta vaihtelivat. Haastateltavien työuran pituus kirjastossa vaihteli yli kahdestakymmenestä vuodesta seitsemään vuoteen. Suurin osa haastateltavista oli työskennellyt kirjaston erityisryhmien kanssa koko työuransa ajan, muutama jopa yli kaksikymmentä vuotta. Kahdella haastateltavista oli asiasta vain vähän kokemusta. Toinen oli siirtynyt vastikään uuteen tehtävään selkokokoelman pariin ja toinen oli tehnyt koko kirjastouransa hankinnan parissa. Kokemus selkokirjallisuudesta ja -aineistosta vaihteli haastateltavien kesken yli kahdestakymmenestä vuodesta puoleentoista vuoteen.

Kirjastojen selkokokoelman suuruus vaihteli noin neljästä sadasta nimekkeestä noin viiteensataan viiteenkymmeneen. Näissä luvuissa on kirjastojen kaikki selkokielen aineisto, myös lasten- ja nuorten kokoelma. Kokoelmiin kuului niin selkokielistä kaunokirjallisuutta, kuin tietokirjallisuuttakin ja selkomukautuksia, kuin suoraan selkokielelle kirjoitettujakin teoksia. Jokaisesta kirjastosta löytyi muutama selkokielen äänikirja. Selkokielistä äänikirjoista haastateltavat mainitsivat niiden vähäisen julkaisumäärän, mikä luonnollisesti vaikutti siihen, ettei selkoäänikirjoja kirjaston kokoelmistakaan montaakaan löydy. Selkosanomien tilattiin ainakin jokaisen paikkakunnan pääkirjastoon, muttei sivukirjastoihin. Selkoaineistoa löytyi kirjastoista suomeksi sekä ruotsiksi. Ruotsinkielisen selkokokoelman suuruus vaihteli, joissakin kirjastoissa aineistoa oli vain muutamia niteitä, kun taas yhdessä kirjastossa niitä oli yli kaksi sataa. Suurimmat ruotsinkielisen selkokokoelmat olivat kaksikielisillä paikkakunnilla.

7.1 Aikuisten selkokokoelmien kohderyhmät ja selkoaineistojen käyttö

Tässä haastattelun osiossa teemana oli aikuisten selkokielen kokoelman kohderyhmät ja selkoaineiston käyttö. Haastatteluissa keskusteltiin siis selkoaineistojen käyttäjistä, kuka aineistoa lainaa ja mahdollisesti osaa sitä kysyä

sekä siitä, millaista aineistoa kokoelmasta lainataan ja millaista aineistoa kokoelmaan kaivataan lisää.

Haastateltavien puheissa aikuisten selkokielen aineiston käyttäjistä ja hyötyjistä maahanmuuttajat ja suomen kieltä opiskelevat korostuivat selvästi.

Iso ryhmä on maahanmuuttajat varmaan nyt, vaikka meillä aika vähä tällä alueella on mutta, heille niinku selvästi osataan tarjota sitä niinku heti (H2a).

No meillä on suurimpana käyttäjäryhmänä kyllä siis maahanmuuttajaoppilaat ja -opiskelijat eli tämmöset valmentavassa opetuksessa olevat oppilaat yläkouluikäiset oppilaat ja tuota sitten aikuiset maahanmuuttaja opiskelijat. Et he on niitä, jotka eniten kysyy selkokirjoja ja heidän puolella varmaan se tietosuus selkokirjojen olemassa olosta on kasvanu nyt viime aikoina niin ihan silleen huomattavasti, että he osaa kyllä kysyä, ja osaa sitte tuota niin tiedustella niitä selkokirjoja ja niitte valikoimaa. (H4.)

No varmaan niinku, mulle ainaki ensimmäisenä tulee mieleen sit just maahanmuuttajat tai sit, joille suomi ei ole äidinkieli tai ruotsi ei ole äidinkieli, niin aika useasti ne on ne. (H3b.)

Hyötyjiksi miellettiin myös heikosti lukevat, lukivaikkeudesta ja oppimisvaikeuksia omaavat henkilöt sekä ikääntyneistä erityisesti muistisairaavat. Toisaalta eräs haastateltavista mainitsi, lukivaikkeuden omaavien henkilöiden valitsevan usein mieluummin tavallisen äänikirjan, kuin selkokirjan. Myös autististen ja kehitysvammaisten mahdollinen selkokielen tarve tunnistettiin kirjastoissa.

Haastateltavien mukaan asiakkaista maahanmuuttajat osasivat yleensä kysyä selkokielistä aineistoa suoraan asioidessaan kirjastossa. Tämän katsottiin johtuvan siitä, että suomen kielen opettajat ovat heille aineistoista kertoneet ja sitä suositelleet. Haastattelujen perusteella opettajat olivat yksi ryhmä, joka aineistoa kysyi.

No maahanmuuttaja taustaset kyl osaa kysyä. Tuntuu, että aika hyvin heille osataan markkinoida sitä aineistoa, et s2 opettajat kyl tietää aika hyvin niinkun tästä selkokielisestä aineistosta. Sitten opettajat kysyy, no oppilaat ehkä ite välttämättä osaa niin kysyä, mut heitä ehkä ohjataan just sinne selkokielisten pariin sit sieltä koulun kautta. Täs nyt oikeestaan on sellaset, mitä itelle on tullu vastaan. (H1.)

Vastauksissa tuli esille, että harvat asiakkaat osasivat kysyä suoraan selkokielistä aineistoa, yleensä kysyttiin jotain vähän helpompaa luettavaa, jolloin selkoaineiston ajateltiin sopivan asiakkaalle.

Ne ei ehkä osaa asiakkaatkaan kysyy, että kysyis nimenomaan selkokirjaa tai selkokielistä, vaan tulaan kysymään semmosta että, missä olis helppoa kieltä (H3b).

Mutta aika vähän tulee ihan niinku suoraa, että missä teidän selkoaineisto on (H2b).

Haastateltavien mukaan selkoaineistoista parhaiten kiersi uudempi kaunokirjallisuus, erityisesti dekkarit olivat hyvin lainattuja.

Joo, no kyllä noi toimmiset vähän uudemmat selkomuunnokset kaunokirjallisuudesta niin kyl ne menee aika hyvin lainaan. Ja ne on koko ajan aika hyvin lainassa. Seillähän nyt on Miikka Nousiaisen Juurihoitoa ja mitä kaikkea siellä on. Ne on kyllä mun mielestä lainassa aika lailla koko ajan. (H1.)

Myös tietokirjallisuutta kysyttiin, mutta haastateltavien mukaan huomattavasti vähemmän. Tietokirjallisuudesta eniten lainattuja olivat tietokoneoppaat, Suomesta ja Suomen historiasta kertovat teokset. Tietokoneoppaita saattoivat lainata myös hyvin lukevat kirjaston asiakkaat niiden selkeiden ja helposti omaksuttavien ohjeiden vuoksi. Vastaajien mukaan erityisen hyvin kiertävälle selkoaineistolle oli yleensä hankittu lisäkappaleita.

Haastatteluissa tuli ilmi, että kirjastoihin kaivattiin lisää kaikenlaista selkoaineistoa.

Mutta, mutta tota kaiken kaikkiaan mä sanoisin että ihan mitä vaan kuhan se on uutta ja laadukasta (H1).

Tavallaan se ihan niinku kaikki, tavallaan. [...] Kokoelma sais olla niinku tieteenki paljon laajempi (H2a).

Haastateltavien puheissa esille nousi erityisesti suoraan selkokielelle kirjoitettu kaunokirjallisuus. Myös ulkonäöltään vetävän ja hauskannäköistä selkokielistä kaunokirjallisuutta kaivattiin kokoelmaan lisää.

Mutta perään kuuluttaisin tässä taas tätä uutta materiaalia, että se vanha aineisto on aika kökön näköstä. Et ne on aika kauheita ne kirjan kannetkin et ne ei niinku tavallaan houkuttele kyllä välttämättä tarttumaan. (H2.)

Kyl mun pitää sanoo, et tää kokoelmapolitiikka ja valintapolitiikka kyllä mulla ohjaa aika paljon just se, että jos siinä on värikäs kiva kansi, niin kyl mä sen melkeen sitten otan, koska just se, ku ne on ollu niin hirveen tylsän, ankean näkösiä. Et vähä niinku houkuttelevuutta sinne hyllylle yrittää saada. (H3a.)

Lisäksi haastateltavat ajattelivat kirjastoissa olevan enemmän käyttöä lyhyehköille selkokielisille teksteille, dekkareille ja tavallisille viihdekirjoille. Tietokirjoista kaivattiin lisää Suomen lähihistoriasta kertovia teoksia sekä teoksia, jotka kertovat Suomen yhteiskunnasta, avaruudesta ja luonnosta. Haastateltavien mukaan kirjastoissa olisi tarve täsmällisemmistä selkokielisistä tietokirjoista, nykyisten katsottiin usein olevan liian yleisiä asiakkaiden tarpeisiin nähden. Ruotsiksi kaivattiin etenkin värikkäitä hauskannäköisiä kaunokirjoja sekä tietokoneoppaita.

7.2 Aikuisten selkokielisen kokoelman kehittäminen kirjastoissa

Tässä haastattelun osiossa haastateltavat kertoivat kirjastojensa selkokokoelman kehittämisestä, kokoelmatyöstä ja kokoelman käytön seuraamisesta. Lisäksi käytiin läpi, miten kirjastoissa edistettiin selkoaineistojen käyttöä ja oliko kirjastot kehittäneet erinäisiä hyviä käytänteitä selkoaineistojen ympärille.

Haastatteluista selvisi, että kirjoitettu kokoelmapolitiikka löytyi viidestä kirjastosta. Yksi haastateltavista ei ollut asiasta aivan varma, mutta ei ollut ikinä ainakaan lukenut sellaista oman työpaikkansa osalta. Osa haastateltavista olivat epävarmoja otetaanko kokoelmapolitiikassa erikseen kantaa kirjaston selkokieliseen aineistoon tai yleisesti erityisryhmille suunnattuihin aineistoihin.

Mä en ihan varma oo ton selkoaineiston osalta, et onks siellä tavallaan mitään erikseen sanottu siitä [selkokielisestä aineistosta] (H1).

Kahden kirjaston kokoelmapolitiikassa erityisryhmien aineistot otettiin huomioon ja haastateltavat ajattelivat selkoaineiston sisältyvän erityisryhmille hankittavaan aineistoon.

Mutta se niinku lähtökohta tai periaate on, että otetaan huomioon myös nää erityisryhmät ikäihmiset ja muut ryhmät, että on tätä aineistoa tarjolla myös ryhmille, henkilöille, joille ei tämä tavallinen kirja riitä eli, että on isotekstisiä, sitte näitä selkokirjoja, äänikirjoja tarjolla (H6).

No ainakin silloin, kun sitä kokoelmapolitiikkaa hiottiin tai päivitettiin, niin silloin myös käytiin erityisryhmien aineistoja läpi ja se tarkoitti sitten myöski selkokielistä aineistoa, et miten sitä hankitaan (H4).

Yleisesti haastateltavat eivät katsoneet selkokielisen kokoelman kehittämisen juurikaan eroavan niin sanotun tavallisen kokoelman kehittämisestä. Kuten muutoinkin kokoelmatyössä, myös selkokokoelman kohdalla sen ajantasaisuutta ja siisteyttä seurattiin ja selvästi vanhentunut aineisto poistettiin tai vähemmän kiertävä aineisto varastoitiin. Uutuuskirjojen ilmestymistä seurattiin ja asetettiin mahdollisuuksien mukaan nähtäville. Haastateltavat näkivät selkeimmät erot kokoelman suppeudessa sekä hankinta- ja poistokriteereissä.

Ja, no tietenki kun on mahdollisuus hankkia yleensä kaikki, mitä siinä ilmestyy, niin ei tartte sillä tavalla niinku puntaroija, että mikä ois parempi tai sopivampi sen oman asiakaskunnan osalta, että kun on kuitenkin mahdollisuus hankkia sen verran laajasti sitä selkoaineistoo tänne (H 6).

No ehkä siin on justiinsa se, se että, että sillä on se tietty erityistehtävä ja se tarjonta ei oo niin suuren suurta, niin ehkä siin on just se, että sitä ohjaa paljolti se tarjonta, myöskin sitä selkokirjallisuuden hankintaa (H4).

Jokainen haastateltava mainitsi kirjastonsa selkokokoelman pienuuden ja selkokirjojen julkaisumäärien niukkuuden tässä yhteydessä. Lisäksi suppeuden vuoksi kokoelma oli helpommin hallittavissa. Myös selkokielisen aineiston erityistehtävä kirjastoissa mainittiin selkokokoelmatyön ja niin sanotun tavallisen kokoelmatyön eroksi. Selkokielisen aineiston niukkuus, laatu ja historia tekivät kokoelmatyön erään haastateltavan mukaan turhauttavaksi.

No, se on aika turhauttavaa. Siinä mielessä, että sitä selkoaineistoa on aika vähän. Ja tavallaan taso on mun mielestä aika kirjava. Niin, no siinä tavallaan näkee vielä semmosen ehkä vähän vanhan aikasenki näkökulman, että kenelle selkokirjat on suunnattu. Eli pikkuhiljaa vähän sinne uudempi näkemys, mitä enemmän aineistoa sinne saadaan tuleen, mutta mitä vanhemmaks se aineisto menee, niin tavallaan sitä enemmän siellä on kohdennettu esimerkiksi kehitysvammasille ja niinku tämmösille, mitä on niinku tavallaan enne ajateltu, että ketkä selkotekstejä tarvii. (H1.)

Jokainen haastateltava mainitsi kirjastoihin hankittavan kaikki selkokielineen aineisto, mikä suomenkielisenä julkaistaan ja kustannetaan. Haastateltavien mukaan selkoaineistoille ei ollut määritelty tarkkoja hankintakriteereitä ja syynä pidettiin sitä, että kaikki ilmestyvä aineisto pystyttiin kokoelmaan hankkimaan. Poikkeuksen muodosti kuitenkin ruotsinkielinen selkokielineen aineisto, jota ilmestyy huomattavasti enemmän, verrattuna suomenkieliseen. Siinä ensisijaisina hankintakriteereinä mainittiin niteen tai muun aineiston kiva, värikäs ja nykyaikainen ulkoasu. Etenkin vanhemman sekoaineiston mainittiin useasti olevan ankeaa ja epähoukuttelevaa, mutta myös uudemman aineiston ulkonäköä ja kuvitusta kritisoitiin. Toisaalta, julkaistun selkoaineiston mainittiin olevan hyvää ja harkitusti tehtyä.

Hankinnassa ei otettu huomioon selkokielen eri tasoja ja syyksi mainittiin tässäkin tapauksessa juuri se, että kaikki ilmestyvä selkokielineen aineisto hankittiin kirjastoon. Kaikki vastaajat eivät olleet tietoisia selkokielen eri tasojen olemassa olosta tai mitä niillä tarkoitettiin. Kolmessa kirjastossa selkoteoksia hankittiin yleensä useampi kappale samaa teosta. Näin haluttiin varmistua siitä, että selkoaineistoa olisi hyllyssä tarpeeksi tarjolla, eikä niihin kertyisi varausjonoa samalla tavalla kuin muuhun erityisen suosittuun aineistoon.

Et niitä voi tulla useampi kappale. Ja pyritään siihen, että niitä olis hyllyssä, että ei käy niinkun esmeks tavallisen kaunun osalta, johon tulee heti pitkät varausjonot. Et kirjastossa pyritään nyt siihen, keskitetty valinta pyrkii siihen, että selkokielistä aikuisten kirjallisuutta olis aina saatavilla kaikissa kirjastoissa. (H5.)

Haastateltavien mukaan poistoja tehtiin selkokokoelmasta huomattavasti varovaisemmin, verrattuna niin sanottuun tavalliseen kokoelmaan, juuri selkokielineen kokoelman niukkuuden ja aineiston vähäisen julkaisemisen vuoksi.

Vanhentunut tietokirjallisuus, usea haastateltava mainitsi tietokoneisiin liittyvät oppaat, ja rikkinäinen aineisto poistettiin herkästi. Muutoin poistokriteerit eivät olleet esimerkiksi aineiston kierron ja lainauksen osalta yhtä tiukat, kuin muussa kirjastojen aineistoissa.

No voi ehkä sanoa sillai, että jos jokin [selko]kirja ei käy paljoo lainassa, ei sitä niin herkästi sit tietenkään poisteta, kun sanotaan nyt tommosta dekkareita, joita on valtavasti nimekkeitä. Selkokirjoista tottakai, jos sei ollenkaan oo vuosiin käyny lainassa se poistetaan, mutta kyllä selkokirjoille mun mielestä riittää harvempikin lainasumäärä kuin sanotaan kysytymmälle dekkarille. (H5.)

Ja ehkä sieltä ei sitten niin äkäseen poisteta niitä, jos ne ei kiertäny (H2b).

Kirjastoissa, joissa oli kelluva kokoelma, selkokokoelman suuruutta seurattiin oman sivukirjaston osalta ja reagoitiin, mikäli tarvetta ilmeni.

Ja sitten myöskin tästä ruvetaan tarkistamaan näitä hyllymääriä, että, kuinka paljon sitten mihinkin genreen kuuluvaa kaunokirjallisuutta meille tulee, ku tää kellustus, et pystytään niihin kellutuksen parametreihin vaikuttaa. Tässä yhteydessä siis selkokirjoilla on niin sanotusti oma hyllypaikka ja omat parametrit. Eli me voitais tavallaan sitten siihen vaikuttaa, että jos me halutaan sitä määrää lisätä, mitä meidän kirjastoon tulis jäämään selkokirjoja ja, että täydennyksenä tulis enemmän, niin me voidaan ikään, ku lisätä sitä niitten osuutta kokoelmasta. Et sillä tavalla me voidaan vaikuttaa, mut me ei voida oikeestaan vaikuttaa siihen laatuun eli jos mä sanoisin sillai, että mä haluaisin nyt vain tiettyä, vaikka niinku suomalaisten kirjottajien, ni siihen me ei voida vaikuttaa. (H5.)

Toisaalta haastatteluissa selvisi myös se, että pääkirjastossa seurattiin sivupisteiden tilannetta ja lähetettiin selkoaineistoja eteenpäin, mikäli sitä ei näyttänyt pienemmissä kirjastoissa hyllyissä tarpeeksi olevan. Lisäksi kellutus vaati haastateltavien mukaan enemmän selkokielisten uutuuskirjojen seurantaa, jotta varmistuttiin riittävän ajantasaisesta kokoelmasta.

Selkokokoelman käyttöä seurattiin pääasiassa silmämääräisesti havainnoimalla. Kokoelman pienuuden vuoksi, yleensä aineistoa oli käytännössä vain hyllyllinen, haastatellut kokivat havainnoinnin olevan kätevin tapa pysyä perillä kokoelman tilasta ja parhaiten kiertävästä aineistosta.

No itellä nyt tavallaan ehkä on enemmän semmonen näppituntuma siihen asiaan, niin ei me varmaan mitään tämmösiä raportteja siitä oo otettu. Mutta tietysti seki voi olla yks yks työkalu siinä tavallaan että, vois kattoo, että mikä siellä niinku menee. Et kyl se aika lailla semmosta näppituntumaa, että käy kattomassa mitä siellä on palautuksissa. Ja tuota, sit jos tosiaan, iteki ku sieltä aika paljon etsii tekstejä niin tavallaan se tulee siinä arjen semmosessa työssä lähinnä esiin, että mikä menee ja mikä ei. Että vähän kättelee, että lainauslukuja ja tällä tavalla. (H1.)

Vain kahdessa kirjastossa seurattiin tilastoja, kuten nolla-listoja ja lainaamattomien listoja tai lainauskiertoa. Toisessa tätä tehtiin säännöllisesti, toisessa taas harvemmin.

Haastateltavien mukaan selkoaineistojen käyttöä edistettiin eri ryhmille, kuten eläkeläisille, maahanmuuttajille, aikuislukiolaisille ja kehitysvammaisille pidettävissä kirjavinkkauksissa ja -esittelyissä sekä ryhmäkäynneillä. Lisäksi mainittiin niiden olevan mukana pop up-kirjastoissa ja kehitysvammaisille tarkoitetuissa kirjaston esittelyissä. Lisäksi selkokirjojen käyttöä edistettiin eräässä kirjastossa esittelemällä niitä lähihoitajaopiskelijoille sekä opettajille ja lukion s2-opiskelijoille kerättiin selkokirjoista kirjaketteja tietyn aiheen ympäriltä.

Lähihoitajaopiskelijat käy. Heille sit esitellään aina selkokirjallisuus erikseen tietenkin (H2a.)

Lukion s2 ryhmille on kerätty selkokirjoista kirjaketteja tietyistä aiheista (H2b).

Yhdessä kirjastossa taas järjestettiin kielikahviloita, joissa selkoaineistoja tuotiin esille maahanmuuttajille. Maahanmuuttajille pidettiin myös selkokielistä lukupiiriä ja toisessa kirjastossa sellaista suunniteltiin.

Mä oon esimerkiks pitäny maahanmuuttajille lukupiirejä ja joissa nimenomaan käyttäny selkokielistäaineistoo pääosin (H1).

Joo, aikuisten puolella niinku sanoin, niin tosiaan me vinkataan, kerrotaan aina maahanmuuttaja ryhmille, kun he tulevat tutustumaan kirjastoon. Nää suomenkielen tai siis yleensä suomenkielen opiskelija kun he tulee tutustuu kirjastoon, niin aina kerrotaan Opi suomea hyllystä ja sitten selkokirjoista. Ja kielikahvilassa minä vedä niitä kielikahviloita, kun me keskustellaan aiheesta ja

mistä millonki keskustellaan. Joskus Selkosanomien artikkeleita luetaan ja keskustellaan niistä. Niin kyl me ollaan puhuttu selkokirjoistaki. Tai minun tulee, tai kun mä puhun sitte näitten ihmisten kanssa, vaikka kahden kesken tai jäädään juttelemaan, niin kyllä mä aina kerron, että kannattaa lukea näitä selkokirjoja. Et kyl siellä joukossa on ihan kiinnostaviaki kirjoja. Että ohan ne tietysti vähä tylsiä aiheeltaan semmoselle, joka omalla äidinkielellään lukee paljon, niin ei nää nyt niin välttämättä niin kiinnostavii oo. (H6.)

Haastattelujen perusteella aikuisten selkoaineiston käytön edistäminen oli hyvin vaihtelevaa. Toisissa kirjastoissa sitä tehtiin aktiivisesti ja innovatiivisesti uusia keinoja kehitellen. Lisäksi selkoaineisto kulki aina muun aineiston rinnalla vinkkauksissa ja esittelyissä. Joissakin kirjastoissa edistäminen oli jäänyt vähemmälle huomiolle, lähinnä vinkkauksiin ja kirjaesittelyihin. Käytön edistämiseen luettiin myös selkoaineiston järjestäminen omaan erilliseen hyllyynsä.

Kysymykseen selkokielen aineiston kehitysideoista haastateltavat nostivat esille jokapäiväisen vinkkauksen asiakaspalvelussa, selkoaineiston näkyvyyden lisäämisen yleisesti ja aineiston esille nostamisen eri sosiaalisen median kanavissa. Lisäksi eräs haastateltavista haluaisi selkoaineistoja markkinoitavan enemmän sisältönsä kautta kirjallisuutena, ei niinkään alleviivaavasti selkokirjana.

Et joka foorumilla ikään, kun sen selkokirjallisuuden esille tuominen semmosena kirjallisuutena. Ei niinkään niinku sellasena, mitenäs mä nyt kuvaisin, että nyt se on vielä toistaseksi ollu niin, että se on, ikäänku tuodaan kirjana, esineenä esille enemmän, ku siinä sisältönä. (H4.)

7.3 Aikuisten selkokielen kokoelman saavutettavuus

Tämä haastattelun osio käsitteli selkokielen kokoelman saavutettavuutta. Osiossa käytiin läpi, miten selkoaineistot löytyvät kirjaston tilasta ja kuinka näkyvälle paikalle ne sinne on sijoitettu. Lisäksi käytiin läpi selkoaineiston löytymistä kirjastojen tietokannoista, miten saavutettavuus oli tietokantojen kohdalla otettu huomioon.

Selkoaineistojen kohdalla saavutettavuus oli pääasiassa huomioitu aineiston sijoittelulla. Kolmessa kirjastossa selkoaineisto oli sijoitettu omaksi hyllykseen isotekstisten teosten, äänikirjojen ja Celia-aineiston kanssa. Näissä kirjastoissa

selkoaineisto oli myös sijoitettu kirjaston tilassa keskeiselle ja näkyvälle paikalle. Kahdessa kirjastossa selkoaineisto löytyi heti niin sanotun tavallisen, genrettömän kaunokirjallisuuden jälkeen.

Sit me on siirretty ne näkyvämmälle paikalle ja ne on Celia -aineiston, isotekstisten ja äänikirjojen kans samassa hylly (H2a).

No meil on nää siis ihan, ne on täällä yläkerrassa suomenkielisen kaunon ja ruotsinkielisen kaunon välissä, semmonen tavallaan erottaja siinä. Siinä on molemmilla kielillä ne kaikki materiaalit ja äänikirjat ja isotekstiset. (H3a.)

Yhdessä kirjastossa selkoaineisto löytyi hyllystä, johon oli koottu aineistoa suomen kieltä opiskeleville. Kaikissa kirjastoissa sekä selkokauno, että -tietokirjat oli sijoitettu samaan hyllyyn, omina kokonaisuuksinaan. Useimmiten selkoaineisto oli merkitty selvästi esimerkiksi tarralla tai omalla värillä, sen katsottiin helpottavan sekä asiakkaan aineiston löytämistä, että kirjaston työntekijän hyllyttämistä.

Selkoaineiston hankinnassa saavutettavuus otettiin huomioon tilaamalla yksittäistä teosta useita kappaleita. Näin haluttiin välttyä varausjonoilta ja varmistua siitä, että selkoaineistoa löytyy aina hyllystä.

No kyl se on niinku tämä, että tilataan reilusti, että ei syntys varausjonoja. Et kirjastoissa olis aineistoa hyllyssä, et olis mahdollisuus siihen, että kaikissa kirjastoissa olis jonkun verran aineistoa hyllyssä. (H5.)

Selkoaineisto löytyi kaikista kirjastoista tietokannasta asiasanalla selkokirjat, lisäksi selkoaineisto oli asiasanoitettu, kuten muukin kirjastojen aineisto. Selkokirjat asiasanalla hakutulokseen listautui kaikki kirjaston selkokirjat, joten useampia hakuheitoja tai rajauksia jouduttiin käyttämään, jotta hakutuloksesta saisi täsmällisemmän. Osa haastateltavista mainitsi, että selkokirjallisuuden lukijat eivät ehkä osaa hakea aineistoja tietokannoista.

Mä en usko, että monikaan selkokielisten tekstien käyttäjä ehkä, tää on nyt tämmöstä mututuntumaa taas, mutta mää en oikein usko, että kukaan osaa hakea selkokielistä tekstejä tietokannasta. Must tuntuu, et se jo vähän menee liian, et tavallaan sitä asiaa pitäis ajatella jo niin pitkälle, et sä osaat sieltä blokata esmeks oikeen termin, millä sä haet niit kirjoja sieltä. (H1.)

Selkokirjat löytyivät tietokannasta myös hyllypaikkahauulla. Haastateltavat kertoivat, että verkkokirjastoissa selkoaineistoa oli tuotu esiin silloin tällöin, mutta ei kovinkaan aktiivisesti. Yhdessä kirjastossa ei ollenkaan. Usea haastateltava mainitsikin, että tarve enemmän markkinoinnille verkkokirjastoissa ja kirjaston verkkosivuilla varmasti olisi.

Siellä on ja aina silloin tällöin myös kirjavinkeissä [...] voi olla. Ja vähän just semmosissa yhteyksissä kun, on jollaki tavalla vähän tähän saavutettavuuteen tai erityisryhmien asioihin jotaki teemaviikkoa tai muuta sellasta, niin silloin on nostettu esille. Mutta sitä varmasti kannattas tuua enemmänkin esille, että se jää helposti sitte sen muun aineiston jalkoihin, jota tulee määrättömästi niin paljo ja tietenki se kiinnostuski on laajempaa just sellasia kohtaan. (H4.)

7.4 Selkoaineistojen ja aikuisten lukutaidon haasteiden tunnettavuus

Haastattelun viimeisessä osiossa teemana oli selkokielen aineiston tunnettavuus kirjastoissa. Lisäksi kysyttiin, miten hyvin kirjastoissa haastateltavien mielestä tiedetään aikuisten lukutaidon haasteista ja millainen rooli kirjastoilla on aikuisten lukutaidon tukemisessa.

Haastateltavat ajattelivat selkokielisten aineistojen olevan yleisellä tasolla tuttuja kirjastojen työntekijöille ja heiltä löytyvän perustiedot kyseisestä aineistosta. Koulutus liittyen selkokieleen oli viime vuosien aikana lisääntynyt, mikä oli haastateltavien mukaan kasvattanut kirjastoammattilaisten tietämystä selkokielestä ja -kirjallisuudesta. Haastateltavat ajattelivat, että selkokokoelman olemassaolo tiedettiin ja niitä pystyttiin asiakaspalvelutilanteessa tarvittaessa suosittamaan. Harvojen kuitenkaan arveltiin itse tutustuneen selkoaineistoon syvemmin tai lukeneen sitä, ellei oma työnkuva suoranaisesti liittynyt siihen.

Perustyössä se on ihan varmaan samassa asemassa, kun kaikki muuki aineisto. Että tiedetään, et selkokirjoja on ja missä ne on ja varmasti on näkemys siitä, et minkälaisia ne ovat. Että osataan neuvoa, että mistä löytyy ja sillä tavalla. Että, et kyl se ihan normaalisti on aineistoa muun joukossa ja varmaan moni mieltää sen nyt tähän suomen kielen opiskeluun hyvin pitkälle. (H5.)

Vättämättä kaikki ei oo lukenu selkokirjoja. [...] Mutta kyllä niinku kaikki, kaikki kyllä niinku tietää mikä selkokirja on. (H2b.)

Siis tavallaan sellaset ihmiset, jotka on, ne on niinku minä, et mää oon selkokiehisen aineiston kanssa tekemiseissä aika paljon töittäni puitteissa, niin tietysti semmoset ihmiset on tutustunu enemmän siihen aineeseen. Mut sit tavallaan semmonen kirjastoväki, jota se ei sinänsä kosketa, vaikka sen pitäis tietysti kosketa, koska se on yks tärkeä aineisto meillä, ja nimenomaan liittyy tuohon lukemisen edistämiseen ja tällaseen, niin tota empä oikein usko, että on kovin tuttua. Mutta tää on taas niinku mututuntumaa. (H1.)

Toisaalta eräässä haastattelussa tuli myös esille, ettei selkoaineistojen hankinnasta vastaavakaan ollut selkokirjoja lkenut. Työntekijät, joiden ammatinkuvaan selkokirjojen vinkkaaminen kuului, yleensä lukivat vinkkaamansa selkokirjat, ennen vinkkaustilaisuutta.

Mä en ainakaan oo kyllä kauheesti ehtinyt. Ehkä niitä on selailtu jonku verran. En usko ehkä, että muiden osastojen tyypit, jotka nyt ei oo tehny työtä sen kanssa ihan erityisesti niin. (H3a.)

Joo, ei kukaan vinkkari ei lähde meiltä vinkkaamaan, jos ei se oo lukenu kirjaa (H2a).

Haastateltavat katsoivat selkokieleen liittyvän koulutuksen tuoneen tietämystä selkokiehisen aineiston lisäksi myös aikuisten lukutaidon haasteista. Suurin osa haastateltavista ajatteli kirjastolaisten tietävän asiasta yleisellä tasolla. Haastateltavien mukaan kirjastolaiset tietävät huonosti lukevien henkilöiden suuren määrän nykySuomessa ja tiedostetaan myös lukutaidon tason heikkeneminen.

No kyl mä luulen, että aika hyvin kuitenkin. Et kylhän siitä asiasta joka käänteessä kyllä puhutaan. Et kyl mä luulen, et se aika hyvin on kaikilla tiedossa, mitä kaikkee siihen liittyy. Mut tavallaan, et miten sen vois olla sen oman työn yks osa-alue sellaiselle, jotka ei suoraan tee jotain toimintaa sen asian edistämiseks, niin sitä mä en tiedä. Et, miten sen kukin siinä omassa työssään ottaa huomioon, et esimeks tuleeko sitä selkokiehistä aineistoa esiteltyä sellaiselle, jolla ehkä vois tulkita, että on vähän hakaluuksia lukee tai näin. (H1)

Se koulutus on tavallaan niinku, ne jotka on ollu meidän vaikka Celia koulutuksissa, niin se tavallaan sitten se tieto lisääntyy sen kautta. (H2a.)

Kyllä mä uskon, että niinku semmosella yleisellä tasolla tiedetään. Ja esimerkiks meillä tässä viime syksyllä ja tässä vuojen alussa on, niin meillä on ollu tätä selkokielen koulutusta, että seki varmaa on nostanu tätä asiaa esille. (H6.)

Eräs haastateltavista oli asiasta kuitenkin eri mieltä, hänen mukaansa kirjastoissa ei tiedosteta asian laajuutta, sillä lukihäiriön omaava ihminenkin on saattanut vasta aikuisiässään ymmärtää, miksi lukeminen on itselle, niin hankalaa.

Mä epäilen, ettei välttämättä kovin paljoa, koska aikuisten lukihäiriöt on yks semmoinen vähän unohdettukin asia. Että mä ite rekisteröin Celia asiakkaita ja oon aika paljo lukiasiakkaitten kans ollu tekemisissä muutenki, niin se on aika tavallinen se huomio, minkä monet, jotka esimerkiks tulee Celia asiakkaaksi rekisteröitymään, et ku he sanoo, että heillei oo koskaan, ei kouluaikana, ei havaittu, että heillä ois mitään lukivaikeutta. Et he on vaan ihmetelleet, et miten heille voi olla se lukeminen niin vaikeeta ja sitten vasta aikuisena ovat hoksanneet, että ehkä mulla on oikeesti lukivaikeus. Ja tietenki sen lukivaikeuden toteaminen ja diagnosoiminenki on aika vaikeeta, koska ei löydy aikuisille oikeen sellasta paikkaa, missä sen diagnoosin vois saaha. Et se on varmaan semmonen, jota varmaan sitten monet aikuiset vähän peitteleeki, koska he eivät oo välttämättä muutako tunnistaneeet itessään sen vaikeuen, mutta koska sitä ei oo heille todennettu mitenkään, niin se myös heidän omassa elämässään jää vähän sellaiseks, peiteltyksi asiaksi. Ja sitten saatetaan huomata vasta monen vuojen jälkeen, että ehkä mulla on tämmösestä kysymys. Ja mä en ihmettele yhtään, että kirjastoväkikään ei sitten välttämättä tiedä, eikä tunnista, että vois olla kysymys tämmösestä. Mut se tämmösten keskustelujen ja tällasten seurauksena voi sitten nousta pintaan. (H4.)

Kirjaston roolia aikuisten lukutaidon edistämisessä pidettiin merkittävänä ja tärkeänä, mutta keinoja edistämiseen koettiin olevan rajallisesti tai se koettiin hankalaksi. Etenkin sellaisten aikuisten, jotka erityisaineistoja mahdollisesti tarvitsisivat ja niistä hyötyisivät, tavoittaminen ja tunnistaminen koettiin hankalaksi.

No se on lastenosastolla se on helpompaa, ku teil on se koulu, jonka kautta ollaan yhteydessä ihmisiin. Että meillähän ei oo sinällään, meillä on niin vaikeeta saada kiinni ihmisiä, jotka ei lue. Ja et neki sitten, jotka tulee kirjaston tapahtumiin, nehän on niitä jotka lukee jo valmiiks, jotka tulee lukupiireihin niin. (H3a.)

No tuota, kyllähän se varmasti suuri sinällään on. Että kun ollaan erilaisten asiakasryhmien kans tekemisissä, niin pystytään nostamaan ja esittelemään sitä aineistoo ja tarjomaan erilaisia vaihtoehtoja, että meillä on myös tämmästä tarjolla. Että, jos se lukeminen on vaikia niin, et on vaihtoehtoja, että pääsee käsiksi siihen lukemisen maailmaan. (H6.)

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää aikuisten selkokielisen kirjastokokoelman kehittämisen ja käytön haasteita. Lisäksi opinnäytteessä haluttiin kartoittaa, miten tietoista ja aktiivista aikuisten selkokielisen kokoelman kehittäminen kirjastoissa on, millaista aineistoa siihen valitaan ja minkälaisilla perusteilla sekä onko selkoaineisto huomioitu kirjaston mahdollisessa kokoelmapolitiikassa. Tavoitteisiin kuuli myös selvittää, tehdäänkö selkoaineiston valintaa miettien sen kohderyhmää ja kenet kaikki kirjastoissa mielletään selkoaineistojen käyttäjiksi. Edelleen haluttiin selvittää selkoaineiston saavutettavuutta kirjastotilassa ja tietokannassa.

Kuten työssä on aikaisemmin mainittu, selkokielestä hyötyjät jaetaan usein kolmeen kohderyhmään, jotka ovat synnynnäiset neurobiologiset syyt (esimerkiksi ADHD, lukivaikeus tai kehitysvamma), elinaikana tapahtuva heikentyminen kielitaidossa (kuten muistisairaus) sekä suomi tai ruotsi ei ole äidinkieli. Näistä kirjastojen aikuisten selkokielisen kokoelman käyttäjäryhmistä ja hyötyjistä erityisesti suomen kieltä opiskelevat maahanmuuttajat korostuivat haastatteluissa selvästi. Eräässä kirjastossa kaikki aikuisille tarkoitettu selkoaineisto oli jopa sijoitettu hyllyyn, johon oli koottu aineistoa suomen kielen opiskeluun liittyen. Maahanmuuttajille myös vinkattiin ja markkinoitiin selkoaineistoa aktiivisesti ja toisaalta he olivat myös ryhmä, joka sitä osasi kirjastoammattilaisilta kysyä. Lisäksi kirjastojen nuorille aikuisille tarkoitetut kirjallisuusdiplomit oli suunnattu s2-opiskelijoille ja lukiolaisille.

Toisena selvänä selkotekstien hyötyjäryhmänä esille nousi ikääntyneet henkilöt. Toisin sanoen suomen kieltä opiskelevia maahanmuuttajia ja ikääntyneitä pidettiin haastatteluun osallistuneissa kirjastoissa selvästi selkoaineiston pääasiallisina kohderyhminä. Heikosti lukevat 16–35-vuotiaat, ilman diagnosoitua vammaa, syndroomaa tai maahanmuuttajataustaa jäivät haastateltavien vastauksissa hyvin vähälle huomiolle.

Asiakaspalvelutilanteissa sekä suomea opiskelevat maahanmuuttajat että ikääntyneet on yleensä helppo tunnistaa mahdollisiksi selkokielestä hyötyjiksi. Lisäksi heidän tavoittamisensa ja näin ollen myös selkoaineistojen edistäminen ja vinkkaaminen on helpompaa. Kirjastoilla on myös usein mahdollisuus tavoittaa

nämä ryhmät jonkun organisaation kautta. Maahanmuuttajat suomen kieltä opettavan oppilaitoksen kautta ja osa ikääntyneistä voidaan tavoittaa palvelutalon, kerhon tai muun vastaavan tahon kautta. Lisäksi näiden kahden kohderyhmän kanssa työskentelevillä henkilöillä, kuten opettajilla ja hoitohenkilökunnalla, voi olla tietoa selkokieleisestä aineistosta jo valmiiksi ja näin ollen he osaavat sitä suositella tai heidän puolestaan lainata.

Vaikka kirjastoissa on järjestetty koulutusta selkokielestä enenevässä määrin viime vuosien aikana, erillistä lisäkoulutusta voisi tarvita etenkin asiakaspalvelutilanteisiin ja erilaisten selkokielestä hyötyjien tunnistamiseen asiakaspalvelutilanteissa. Tämä voisi antaa kirjaston työntekijöille rohkeutta ehdottaa selkoaineistoa asiakaspalvelutilanteissa. Lisäksi kirjastojen olisi hyvä miettiä millaisten organisaatioiden kanssa selkokielellä ja -kirjallisuuden osalta kannattaa tehdä yhteistyötä ja millaista sen yhteistyön olisi oltava, jotta sen selkokokoelman koko potentiaali saataisiin hyödynnettyä.

Muidenkin ryhmien selkokielestä hyötyminen kyllä tunnistettiin, mutta niiden osuutta aineiston käyttäjinä ei haastattelujen perusteella pidetty kirjastoissa yhtä merkittävänä. Esimerkiksi lukivaikeuden omaavan henkilön mainittiin ennemmin valitsevan äänikirjan, kuin selkoteoksen. Aikuisten selkokielellisen aineiston edistämistä pidettiin hankalana, eikä sitä nähty joka kirjastossa kovinkaan merkitykselliseksi asiaksi. Hankaluus nähtiin nimenomaan siinä, miten tavoittaa ja tunnistaa selkokielestä hyötyjät. Keinoja heidän tavoittamiseensa siis kaivattaisiin kirjastoon lisää. Voisi ehkä ajatella, että usein nämä heikon lukutaidon omaavat eivät kirjaston palveluja välttämättä käytä, joten asia kytkeytyy jokaisen kirjaston ikuisuushaasteeseen eli siihen, miten tavoittaa ne kirjastojen ei käyttäjät. Kirjastot ovatkin kehittäneet ja toteuttaneet paljon uusia toimintatapoja, kuten esimerkiksi pop up-kirjastot. Näihin tempauksiin mukaan kannattaa ottaa myös selkokirjallisuutta, näin myös huonosti lukeva voi huomata kirjaston palveluiden ja kokoelman olevan myös häntä varten.

Kuten työssä on aiemmin mainittu, selkokirjallisuutta ilmestyy vuosittain hyvin vaatimaton määrä, vuoteen 2019 mennessä niitä on ilmestynyt yhteensä noin 400 nimikettä. Haastattelujen perusteella kirjastojen selkokokoelmaan kaivataan lisää kaikenlaista aineistoa, eniten toivottiin kuitenkin kaunokirjallisuutta. Selkokieleisiä

kaunokirjoja julkaistaankin vuosittain enemmän verrattuna selkotietokirjoihin. Selkokielisten kaunokirjojen tarve on siis ehkä jo tiedostettu julkaisijoiden ja mukauttajien puolelta. Haastateltavat kaipasivat kirjastojensa kokoelmiin lisää etenkin lyhyehköjä novellin tapaisia selkotekstejä sekä selkokielisiä dekkareita ja viihdekirjallisuutta.

Haastateltavien vastauksissa korostui erityisesti se, että selkoaineistot ovat ulkonäöltään usein ankeita ja vanhanaikaisia, jopa tylsiä ja hyllyyn kaivattiinkin näin ollen lisää nykyaikaista, värikästä aineistoa, joka saisi asiakkaat tarttumaan siihen. Kirjojen ankea, väritön ulkonäkö vaikuttaa koko selkohyllyn houkuttelevuuteen ja korottaa kynnystä lähestyä hyllyä. Lisäksi kirjastoihin kaivattiin enemmän suoraan selkokielelle kirjoitettua aineistoa. Selkomukautuksia pidettiin usein kömpelöinä ja hyvin usein kirjailijatkin kokevat mukautuksen haastavaksi työksi, eivätkä sen vuoksi selkokirjoja lähde helposti mukauttamaan. Edellisestä seikasta huolimatta selkoaineistojen mainittiin olevan laadultaan hyvää. Laadukkuus oletettavasti johtuu siitä, että ennen julkaisuaan tekstit analysoidaan Selkokeskuksessa, jonka jälkeen niille vasta myönnetään selkotunnus. Myös lyhyitä novellimaisia tai novellimuotoisia selkotekstejä kaivattiin valikoimaan lisää.

Kokoelmapolitiikassa selkoaineistosta ei yleensä ole mainittu erikseen, vaan se nivottiin yhteen muiden erityisaineistojen kanssa. Haastatteluista kävi esille, ettei kokoelmapolitiikan sisältöä tunnettu, muistettu tai sitä ei oltu luettu kovinkaan tarkkaan. Toki myös poikkeuksia löytyi. Kuten aiemmin työssä on mainittu, kokoelmapolitiikan tarkoituksena on ohjata kirjastojen kokoelmatyötä. Lisäksi se muun muassa auttaa kirjastoja kokoelmatyön arvioimisessa. Näihin tehtäviin kokoelmapolitiikkaa ei siis opinnäytetyön tekijän käsityksen mukaan käytetty. Koska selkoaineiston käyttäjät ja kohderyhmät ovat erilaisia ja heidän tarpeensa selkokielelle johtuu hyvin erilaisista seikoista, kirjastoissa olisi hyvä pohtia enemmän sitä, miten selkokielen käyttäjiä huomioidaan. Tähän olisi hyvä ottaa kantaa jo kokoelmapolitiikassa.

Haastatteluista kävi ilmi, että kirjastojen selkokielisen aineiston hankintaa ohjaa pääasiassa tarjonta. Selkoaineistoa julkaistaan vuodessa hyvin vähän ja kirjastot hankkivat useimmiten kaiken aikuisille suunnatun selkoaineiston, mikä suomenkielisenä julkaistaan. Julkaisumäärä rajoittaa myös kokoelman kehittämistä

ja lisäksi määrittää kokoelmatyön kaikkia osia. Kirjastojen kokoelmatyö ja arviointi selkokielisen aineiston osalta ei useinkaan ollut tietoista ja aktiivista. Toisaalta selkokokoelman parissa paljon työskentelevän voisi ajatella tuntevan siihen kuuluvan aineiston hyvin kokoelman pienuuden vuoksi. Voisi myös ajatella kokoelman hallinnan ja arvioimisen olevan helpompaa suppeasta aineistosta johtuen.

Selkoaineistoa julkaistaan niukasti, mutta samalla kohderyhmä ja selkokielestä hyötyjät ovat ryhmänä hyvin epäyhtenäinen. Suomen kieltä opiskelevalle voi tulla aiheesta riippumatta vain tärkeää lukea helppoa suomea, mutta heikosti lukevalle aikuiselle aiheella ja sisällöllä on suurtakin väliä. Kiinnostava aihe motivoi lukemaan. Pystytäänkö nykyisillä selkokokoelmilla siis vastaamaan kaikkien selkokielen kohderyhmien tarpeisiin? Tällä hetkellä ei varmastikaan, mutta uskoakseni kirjastot tekevät asiassa parhaansa. Eräästä haastateltavista selkokokoelman kehittäminen oli jopa turhauttavaa sen suppeuden vuoksi.

On kuitenkin selvää, ettei asia ole pelkästään kirjastoista kiinni. Selkokirjallisuuden ilmestymiseen vaikuttavat luonnollisesti selkokirjallisuutta julkaisevat tahot ja valtion tukijärjestelmä. Myös Selkokeskuksen tekemä työ selkokielen ja kirjallisuuden eteen on kiistattoman arvokasta ja ratkaisevassa osassa selkokirjallisuuden tunnettavuuden edistämässä.

Aivan viime vuosien aikana äänikirjat ovat nostaneet suosiotaan. Osa haastateltavista mainitsikin, että he ajattelevat huonosti lukevan henkilön valitsevan ennemmin äänikirjan, kuin selkokirjan luettavakseen. Kuitenkin mainittiin myös, etteivät asiakkaat yleensä osaa suoraan kysyä selkokirjallisuutta, sillä sen tunnettavuus ei ole välttämättä kovinkaan laajaa. Tästä herääkin kysymys, onko äänikirjallisuuden valitseminen ennen selkokirjaa vain kirjastoammattilaisen oletus? Ehkä ainakin osa asiakkaista voisikin valita selkokirjallisuutta, mikäli sitä asiakaspalvelutilanteissa hänelle tarjottaisiin. Lisäksi äänikirjojen suosio voi vaikuttaa negatiivisesti selkokielisen aineiston tuotantoon ja näin ollen selkokielisten kirjojen julkaiseminen ei välttämättä ainakaan kasva.

Selkoaineiston saavutettavuuden fyysinen näkökulma, toisin sanoen esteettömyys, tunnistettiin haastatteluun osallistuneissa kirjastoissa hyvin. Kirjastot olivat liittäneet

selkokokoelmaansa saavutettavuutta lisääviä palvelukonsepteja, kuten Selkishylly, ja sijoittaneet aineiston helposti löydettävään paikkaan omaan teemahyllyynsä sekä merkinneet aineiston sen tunnistamisen helpottamiseksi. Saavutettavuuteen liittyy kuitenkin myös ajatus kirjallisen kulttuurin ja niin sanotun henkisen pääoman tarjoamisesta heikommin lukevalle asiakkaalle. Tämä näkökulma jäi haastateltavien vastauksissa tunnistamatta selkokielen kirjallisuuden osalta. Vain yksi haastateltava mainitsi tämän ulottuvuuden.

Et selkokirjallisuuden kohalla, niin se, miten sen nyt määrittelis, selkokirjallisuus on yksi osa saavutettavuutta, että koska kaikilla on oikeus, oikeus päästä tarinoihin käsiksi ja, ja, ja tutustua tarinoitten maailmaan ja löytää omaan tilanteeseen sopivaa kirjallisuutta, olipa se sitten tietokirjallisuutta tai, taikka kaunokirjallisuutta niin, niin sehän on sitä saavutettavuutta. Se on yksi osa sitä saavutettavuuskenttää. (H5.)

Kuntaliiton Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus ei täytynyt tutkimuskirjastoissa aikuisten selkokirjojen kohdalla. Saavutettavuussuosituksen mukaan aineiston löydettävyyden kannalta olisi parasta, jos saman teoksen kappaleita löytyisi mahdollisuuksien mukaan sekä tavanomaisen kokoelman joukossa että nostettuna teemahyllyynsä (Suomen Kuntaliitto 2016, 12). Kirjastoissa selkoaineisto oli sijoitettu omaan teemahyllyynsä, mutta niitä ei missään ollut sijoitettuna muun, tavanomaisen aineiston sekaan siitä huolimatta, että niteitä usein tilattiin kirjastoon enemmän kuin yksi kappale. Kuitenkin ainakin yhdessä kirjastossa selkokirjat löytyivät lastenosastolla sekä omasta selkohyllystään että muun aineiston seasta. Jostain syystä näin ei kuitenkaan aikuisten osastolla oltu tehty.

Usea haastateltava pohti haastattelujen aikana sitä, ovatko selkohyllyt leimaavia ja kehtaavatko aivan kaikki asiakkaat tulla lainaamaan siitä aineistoa leimaantumisen pelossa. Selkoaineiston sijoittaminen kahteen paikkaan, omaan hyllyynsä ja niin sanotun normaalin aineiston sekaan, voisi olla yksi ratkaisu vähentämään leimaantumisen pelkoa. Lisäksi haastatteluissa kävi ilmi, että mikäli selkohylly oli sijoitettuna aikuisten tavallisen kirjallisuuden viereen tai välittömään läheisyyteen selkohyllystä lainasivat välillä varsinkin ajankohtaista aineistoa myös hyvin lukevat asiakkaat, kenties vähän vahingossakin. Tämä voi auttaa selkoaineiston tunnettavuuden lisäämisessä.

Verkkokirjaston saavutettavuutta käsiteltäessä haastateltavat ajattelivat, etteivät selkokielen kohderyhmään kuuluvat välttämättä useinkaan osaa kyseistä aineistoa tietokannasta omatoimisesti etsiä. Kuten opinnäytteessä on jo aikaisemmin mainittu, digitaalisten palvelujen sisällön ymmärrettävyyteen kuuluu myös monikanavaisuus eli sisältöjä tulisi tekstin lisäksi tarjota myös esimerkiksi videoina, kuvina ja äänenä. Tämä olisi myös kirjastojen huomioitava verkkokirjastoissaan ja sen sisällöissään. Verkkokirjaston käytön opastaminen esimerkiksi videoin voisi olla hyvä lisä ja auttaa selkokirjallisuuden kohderyhmään kuuluvia hyödyntämään palvelua. Videoita onkin jo joidenkin kirjastojen verkkokirjastoista löytynyt.

Suurin osa haastateltavista katsoi selkoaineiston olevan kirjastolaisille tuttua yleisellä tasolla. Toisaalta taas harvan ajateltiin perehtyneen siihen syvemmin tai lukeneen selkokirjaa, jos oma tehtävänkuva ei liittynyt siihen suoranaisesti. Tämä herättää ajatuksen, tunnetaanko selkoaineistoa kuitenkaan loppujen lopuksi tarpeeksi syvällisesti ja onko osalla kirjastolaisilla siitä mielikuva, joka voi lähemmässä tarkastelussa osoittautua vääränlaiseksi. Mikäli mielikuva aineistosta on vääränlainen, se heijastuu väistämättä asiakaspalvelutilanteisiin. Selkokirjallisuutta ei mahdollisesti osata suositella siitä hyötyville asiakkaille tarpeeksi monipuolisesti.

Haastattelujen perusteella kirjastojen perinteiset toimet lukemisen edistämiseksi sekä lukemaan innostaminen ovat suunnattu enimmäkseen jo valmiiksi vahvoille lukijoille. Usein näiden tilaisuuksien suunnittelussa heikommat lukijat jäävät taka-alle, heille ei mahdollisesti joko osata tai ymmärretä suunnitella toimintaa. Maahanmuuttajat ja ikäihmiset osataan huomioida, sillä heidän selkokielen tarpeensa osataan tunnistaa ja selittää kielitaidon puutteella tai iän tuomien haasteiden kautta. Sen sijaan, jos lukemisen haasteet ja selkokielen tarve johtuvat muusta syystä, esimerkiksi oppimisvaikeuksista, motivointi lukemiseen ja sopivan aineiston löytäminen nousevat hyvin keskeiseen osaan. Voidaankin ehkä sanoa, että kirjastoilla on parempi käsitys ja enemmän keinoja toimia tiettyjen ryhmien, kuten maahanmuuttajat ja iäkkäät, kanssa, mutta toisten ryhmien kanssa keinot puuttuvat. Tällaisia ryhmiä ovat juurikin työikäiset nuoret aikuiset.

9 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tekeminen osoittautui mielenkiintoiseksi ja työntekijää haastavaksi prosessiksi. Laadullinen tutkimus ja etenkin teemahaastattelun käyttäminen aineistonkeruumenetelmänä tuntui erityisen haastavalta. Opinnäytteen tekemiseen tuli muutama hieman pidempi tauko, mikä pitkitti prosessia ja välillä turhauttikin kovasti. Toisaalta tauot antoivat kunnolla aikaa pohtia opinnäytetyön aihetta ja siihen liittyviä teemoja. Uskonkin, että ilman näitä edellä mainittuja taukoja opinnäytteestäni ei olisi tullut aivan yhtä kattava ja monipuolinen.

Keväällä, haastattelupyynnöiden lähettämisen aikaan, kirjastojen arkeen vaikutti suuresti globaali koronapandemia. Kirjastot olivat keväällä kiinni, eivätkä ne voineet harjoittaa tavallista lainaustoimintaa. Uskon tämän helpottaneen haastateltavien saamista opinnäytetyöhöni, sillä kirjastojen ollessa suljettuina työntekijöillä oli ehkä enemmän aikaa osallistua tutkimukseeni. Lisäksi valtakunnallinen etätyösuositus ja sen mukanaan tuomat uudet tavat pitää yhteyttä työpaikoilla, kuten Teams-verkkoalusta, saattoi antaa rohkeutta osallistua internetin välityksellä tehtävään haastatteluun. Toisaalta taas, joissakin kirjastoissa työntekijöitä lomautettiin, joten haastattelupyynnöihini ei mahdollisesti vastattu tästä syystä.

Opinnäytetyön tutkimuskirjastoiksi valittiin tarkoituksella joukko kirjastoja, joiden tiedettiin jo valmiiksi kehittäneen selkokielistä kokoelmaansa. Tämän voi olettaa vaikuttavan tutkimuksen tuloksiin. Lisäksi tutkimuskirjastoiksi valikoitui kooltaan vain suuria kirjastoja. Näistä seikoista johtuen tutkimuksen tuloksia ei voida pitää yleistettävänä. Mikäli tutkimuksessa olisi ollut mukana pienempiäkin kirjastoja tai kirjastoja, joissa selkokokoelman kehittämiseen ei ole kiinnitetty erityistä huomiota, opinnäytteen tulokset voisivat olla oleellisesti erilaisia. Tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä myöskään haastattelujen vähyyden vuoksi. Edellisten tekijöiden vuoksi voidaan siis sanoa, että tutkimustulokset ovat vain suuntaa antavia.

Haastattelujen taustakysymyksistä voidaan huomata, että haastatteluun osallistuneet kirjaston työntekijät olivat sellaisia, joille selkoaineisto ja -kokoelma oli ennestään tuttu. He olivat työtehtävissään tiiviisti tekemisissä kyseisen kokoelman kanssa ja omasivat normaalia laajemmat tiedot ja kokemuksen kirjaston selkoaineistosta. He olivat selvästi miettineet selkokokoelman kehittämiseen liittyviä

seikkoja. Tämänkin voi olettaa vaikuttavan tutkimuksen tulokseen. Mikäli opinnäytteeseen olisi haasteltu kirjastojen työntekijöitä, joilla ei ole erityistä kokemusta selkoaineistoista, voisi heidän ajatusmaailmansa ja näkökulmansa asiaan olla erilainen.

Haastattelujen vähyydestä huolimatta, ne toivat vastauksia tutkimuskysymyksiin ja nostivat esille muutaman johtopäätöksissä esitetyn kehitysidean. Haastattelurunko toimi pääasiallisesti hyvin ja tuki haastattelujen etenemistä, muttei ollut liian sitova. Haastattelurunkoa ei ollut aikataulullisista syistä mahdollisuutta testata ennen haastatteluja, mikä varmasti vaikutti etenkin ensimmäisten haastateltujen sujumiseen. Lisäksi kokemattomuuteni teemahaastattelun tekijänä sekä sosiaaliset taitoni ja henkilökohtaiset ominaisuuteni voivat vaikuttaa haastatteluista saataviin tuloksiin.

Haastattelut on pyritty luokittelemaan tutkimuskirjallisuuden ohjeiden mukaisesti, mutta tässäkin kokemattomuuteni tutkimuksen tekijänä ja haastateltavien tulkitsijana voi vaikuttaa lopputulokseen. Pyrin arvioimaan päätösteni vaikutusta opinnäytetyön luotettavuuteen prosessin jokaisessa vaiheessa.

Usea haastateltuun osallistunut piti tämän opinnäytetyön aihetta tärkeänä, hyödyllisenä ja ajankohtaisena. Lisäksi muutama heistä kommentoi haastattelun ja niiden kysymysten herättäneen ajatuksia ja saivat jotkut miettimään, pitäisikö heidän työpaikallaan aikuisten selkokokoelman kehittämiseen kiinnittää vieläkin enemmän huomiota.

Työn hyödynnettävyyden ja kirjastojen toiminnan kehittämisen kannalta tässä opinnäytetyössä onkin pystytty osoittamaan, että kirjastot tavoittavat tietyt asiakasryhmät paremmin kuin toiset. Koska selkoaineistoa julkaistaan Suomessa niukasti, kirjastojen selkokielineen kokoelmakin pysyy suppeana. Selkoaineiston julkaisumääriin kirjastot eivät oleellisesti pysty vaikuttamaan. Selkoaineistoista ja siihen liittyvistä teemoista olisi tästä huolimatta kirjastoalalla ja yksittäisissä kirjastoissa varmastikin hyödyllistä keskustella ja samalla miettiä, millaisilla keinoilla hankalammin tavoitettavat asiakkaat saataisiin kirjastojen asiakkaiksi. Opinnäytetyön ohjaajaa lainatakseni: ”Asioita voidaan lähteä muuttamaan vasta, kun ne tulevat näkyväksi ja kiinnitämme niihin huomiota.” Haastatteluista selvisi, että

edes niissä kirjastoissa, joita pidetään aikuisten sekokokoelmien erityisosajana, ei heikommin lukevia aikuisia aina voida palvella heitä hyödyttävällä tavalla tai heitä ei ole tavoitettu. Heikommin lukevien aikuisten tavoittamiseen sekä lukemisen ja tekstien pariin innostamiseen on jo etsitty keinoja hankkeessa, josta saatiin idea tähän opinnäytetyöhön. Lukemattomat mahdollisuuden -hankkeen kehittämistä aineistoista kirjastot voisivat löytää hyödyllisiä ja valmiita vinkkejä kohderyhmän tavoittamiseen.

Tämän opinnäytetyön tekemisen aikana heräsi useita jatkotutkimusideoita. Esimerkiksi verkkokirjaston saavutettavuuteen liittyy paljon huomioon otettavia asioita ja aiheesta saisi tehtyä ihan oman opinnäytetyönsä. Olisi mielenkiintoista selvittää laajemmin, miten kirjastot ovat saavutettavuuden ja selkokieltä tarvitsevat henkilöt digitaalisissa palveluissaan ottaneet huomioon. Toinen tähän opinnäytetyöhön kytkeytyvä jatkotutkimusaihe voisi olla se, miten selkokirjallisuus ja -kieli on otettu huomioon oppilaitoskirjastoissa ja niiden palveluissa. Myös selkokielen käyttäjien kokemuksia olisi hyödyllistä tutkia ja selvittää esimerkiksi millaisena he kokevat kirjastojensa selkokiellisen kokoelman sekä millaista aineistoa he haluaisivat siihen lisää. Tämän opinnäytetyöprosessin alussa mietittiin, voisiko työn yksi osa olla kirjastojen selkokirjallisuushyllyjen havainnointi. Havainnointi kuitenkin jätettiin työstä pois kirjastojen pitkien välimatkojen ja aikataulullisten syiden vuoksi. Kirjastojen selkohyllyjen havainnoinnista voisi kuitenkin saada aivan oman jatkotutkimusaiheen.

LÄHTEET

8 Sidors historia. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. 8 Sidor. [Viitattu 27.5.2020].
Saataavana: <https://8sidor.se/8-sidors-historia/>

Alastalo, M., Åkerman, M. & Vaittinen, T. 2017. Asiantuntijahaastattelu.
Teoksessa: M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori. (toim.)
Tutkimushaastattelun käsikirja. [Verkkokirja]. Tampere: Vastapaino. 181–197.
[Viitattu 1.4.2020]. Saataavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Autismiliitto. Ei päiväystä. Autismikirjo - mistä on kysymys?. [Verkkosivusto].
[Viitattu 16.3.2020]. Saataavana: <https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo>

Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. 2018. Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas.
Teoksessa: R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin: metodin valinta ja
aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 5. uud. p. Jyväskylä: PS-
kustannus, 27–51.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. [Verkkokirja].
Tampere: Vastapaino. [Viitattu 1.4.2020]. Saataavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta.
Vaatii käyttöoikeuden.

FASD. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Kehitysvammaliitto. [Viitattu 16.3.2020].
Saataavana: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/fasd/>

Gregory, V. L. 2011. Collection Development and Management for 21st Century
Library Collections: an introduction. New York: Neal-Schuman Publishers.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2015. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja
käytäntö. [Verkkokirja]. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. [Viitattu
31.3.2020]. Saataavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Huttunen, T. 2011. Kirjastoaineiston ekologinen jalanjälki. Helsinki: Avain.

IFLA. 2014. [Verkkojulkaisu.] IFLA guidelines for Library Services to Persons with
Dyslexia - Revised and extended. [Viitattu 16.3.2020]. Saataavana:
https://www.ifla.org/files/assets/lsn/publications/guidelines-for-library-services-to-persons-with-dyslexia_2014.pdf

IFLA. 2001. [Verkkojulkaisu.] Guidelines for a Collection Development Policy
Using the Conspectus Model. [Viitattu 20.3.2020]. Saataavana:
<https://www.ifla.org/files/assets/acquisition-collection-development/publications/gcdp-en.pdf>

- Johnson, P. 2018. Fundamentals of Collection Development and Management. [Verkkokirja.] 4. p. Chicago: American Library Association. [Viitattu 20.3.2020]. Saatavana Ebsco eBook Collection -tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Juusola, M. 2019. Selkokielen tarvearvio 2019. [Verkkojulkaisu]. Selkokeskus & Kehitysvammaliitto ry. [Viitattu 10.3.2020]. Saatavana: <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2019/02/Tarvearvio-2019.pdf>
- Jyväskylän yliopisto. 23.4.2015. Laadullinen tutkimus. [Verkkosivusto]. [Viitattu 1.4.2020]. Saatavana: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>
- Järvenpää, E. 2.2.2006. Laadullinen tutkimus. [Verkkosivu]. Teknillinen korkeakoulu. Tuotantotalouden osasto. [Viitattu 1.4.2020]. Saatavana: <http://www.cs.tut.fi/~ihtesem/k2007/materiaali/luento4.pdf>
- Kehitysvammaisuus. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Kehitysvammaliitto. [Viitattu 16.3.2020]. Saatavana: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>
- Kulkki-Nieminen, A. 2010. Selkoistettu uutinen: lingvistinen analyysi selkotekstin erityispiirteistä. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 1524. Väitösk. [Viitattu 8.8.2019]. Saatavana: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66618/978-951-44-8093-5.pdf?sequence=1>
- Käypähoito -suositus: ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö). 4.4.2019. [Verkkosivusto]. Duodecim. [Viitattu 16.3.2020]. Saatavana: <https://www.kaypahoito.fi/hoi50061#K1>
- Käypähoito -suositus: kehityksellinen kielihäiriö (kielellinen erityisvaikeus, lapset ja nuoret). 24.1.2019. [Verkkosivusto]. Duodecim. [Viitattu 16.3.2020]. Saatavana: <https://www.kaypahoito.fi/hoi50085#readmore>
- L 306/2019. Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta.
- L 1492/2016. Laki yleisistä kirjastoista.
- Lait ja standartit. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Aluehallintovirasto. [Viitattu 27.5.2020]. Saatavana: <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/lait-ja-standardit/>
- Leskelä, L. 2019a. Helppoa vai vaativampaa selkokieltä – selkokielen mittaaminen ja vaikeustasot. [Verkkolehtiartikkeli]. Puhe ja kieli 39 (4), 367–393. [Viitattu 15.4.2019]. Saatavana: <https://journal.fi/pk/article/view/75679/49889?acceptCookies=1>

- Leskelä, L. 2019b. Selkokieli: saavutettavan kielen opas. Oppimateriaalikeskus Opike.
- Leskelä, L. & Virtanen, H. 2005. Selkokielen ABC. Teoksessa: L, Leskelä & H. Virtanen (toim.) Toisin sanoen: selkokielen teoriaa ja käytäntöä. Oppimateriaalikeskus Opike, 7–14.
- LL-Bladet. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. [Viitattu 11.3.2020]. Saatavana: <https://ll-bladet.fi>
- Lukukeskus. Ei päiväystä. 10 faktaa lukemisesta 2017. [Verkkosivusto]. [Viitattu 24.3.2020]. Saatavana: <https://lukukeskus.fi/10-faktaa-lukemisesta/>
- Malin, A., Sulkunen, S. & Laine, K. 2013. PIAAC 2012: kansainvälisen aikuistutkimuksen ensituloksia. [Verkojulkaisu.] Opetus- ja kulttuuriministeriö. Aikuiskoulutuspolitiikan yksikkö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:19. [Viitattu 24.3.2020]. Saatavana: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75272/okm19.pdf>
- Mäkinen, I. 2010. Hypermodernin ajan kirjastot ja kirjastonhoitajat. [Verkoartikkeli]. Informaatiotutkimus 29 (4), 1–5. [Viitattu 20.3.2020]. Saatavana: <https://journal.fi/inf/article/view/3854/3638>
- Ruusuvuori, J. & Nikander, P. 2017. Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa: M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. [Verkkokirja]. Tampere: Vastapaino. 367–380. [Viitattu 1.4.2020]. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Sainio, A. 2005. Oikeus kelpo tarinoihin. Teoksessa: L. Leskelä & H. Virtanen (toim.) Toisin sanoen: selkokielen teoriaa ja käytäntöä. Oppimateriaalikeskus Opike, 131–154.
- Selkokeskus. 7.1.2020. Selkotunnus. [Verkkosivusto]. [Viitattu 27.5.2020]. Saatavana: <https://selkokeskus.fi/selkokeskus/selkotunnus/>
- Selkokeskus. 29.11.2019. Selkokirjakummi. [Verkkosivusto]. [Viitattu 10.3.2020]. Saatavana: <https://selkokeskus.fi/selkokirjallisuus/selkokirjakummi/>
- Selkokeskus. 1.10.2018. Selkomedial. [Verkkosivusto]. [Viitattu 11.3.2020]. Saatavana: <https://selkokeskus.fi/selkokieline-media/>
- Selkokeskus. 30.8.2016. Selkomedial muissa maissa. [Verkkosivusto 27.5.2020]. [Viitattu 27.5.2020]. Saatavana: <https://selkokeskus.fi/selkokieline-media/selkomedial-muissa-maissa/>
- Selkokeskus. 1.9.2016. Kohderyhmät. [Verkkosivusto]. [Viitattu 16.3.2020]. Saatavana: <https://selkokeskus.fi/selkokieli/kohderyhmat/>

- Selkokeskus. 12.10.2015. Määritelmä. [Verkkosivusto]. [Viitattu 5.8.2019].
Saattavana: <https://selkokeskus.fi/selkokieli/maaritelma/>
- Selkosanommat. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. [Viitattu 11.3.2020]. Saattavana:
<https://selkosanommat.fi>
- Suomen Kuntaliitto. 2016. Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus.
[Verkkosivusto]. [Viitattu 20.3.2020]. Saattavana:
http://shop.kuntaliitto.fi/product_details.php?p=3215
- Tapio, I. 2020. Selkosuomelle on yhä kysyntää. Kaleva 18.2.2020, 30–31.
- Tietoa saavutettavuudesta. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Aluehallintovirasto.
[Viitattu: 27.5.2020]. Saattavana:
<https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/tietoa-saavutettavuudesta/>
- Tilastokeskus. 31.12.2019. [Verkkosivu]. Väestö iän ja sukupuolen mukaan
alueittain kunkin tilastovuoden aluejaolla, 2003–2019. [Viitattu 24.3.2020].
Saattavana:
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rf.px/table/tableViewLayout1/
- Tukiliitto.fi. Ei päiväystä. Leija. [Verkkosivusto]. [Viitattu 11.3.2020]. Saattavana:
<https://www.tukiliitto.fi/tukiliitto-ja-yhdistykset/tukiliiton-lehdet/leija/>
- Tuomi, P. 2017. Kaunokirjallisuus suomalaiselle yleiselle kirjastolle haasteena, rasiitteena ja mahdollisuutena: historiallis-argumentatiivinen tarkastelu suomalaisen yleisen kirjastolaitoksen suhteesta kaunokirjallisuuteen ja kirjalliseen järjestelmään. Oulu: Oulun yliopiston tutkijakoulu. Acta Universitatis Ouluensis B151.
- Tuomi, P. 2009. Pitäisikö kirjastoissa tietää kirjoista?. Teoksessa: K. Hypén (toim.) Kirjasto 2010: lukijat, tekstit ja verkko. Helsinki: BTJ Kustannus, 27–51.
- Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4. uud. p. [Verkkokirja]. Jyväskylä: PS-kustannus. [Viitattu 31.3.2020]. Saattavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Virtanen, H. 2012. Selkokielen käsikirja. 2. uud. p. Helsinki: Opike.
- Virtanen, H. & Österlund, M. 2005. Selkokielliset ajankohtaislehdet. Teoksessa: L. Leskelä & H. Virtanen (toim.) Toisin sanoen: selkokielen teoriaa ja käytäntöä. Oppimateriaalikeskus Opike, 155–167.
- Wilén, R. & Kortelainen, T. 2007. Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.

Yläne, K. 29.9.2019. Selkokirjoja saa myös äänikirjoina. [Verkkosivusto].
Selkokeskus. [Viitattu 16.4.2020]. Saatavana: <https://selkokeskus.fi/ota-selkoa-blogi/selkokirjoja-saa-myos-aanikirjoina/>

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelun runko

Liite 1. Teemahaastattelun runko

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

Taustakysymykset

- Koulutus- ja työhistoria
- Kokemus kirjastojen erityisryhmistä
- Nykyiset kokoelmat:
 - Suuruus
 - Aineisto

Selkokielen kokoelman kehittäminen

- Kokoelmatyö
 - Kokoelmapolitiikka?
 - Kanta erityisaineistoihin?
 - Millaista kokoelmatyö on?
 - Valinta?
 - Kokoelman käytön seuranta?
 - Keinot?
 - Poistot?
- Eroaako selkokokoelman kehittämien ns. normaalin kokoelman kehittämisestä jotenkin?
- Edistäminen
 - Hyvät käytänteet

Selkokiehisen kokoelman kohderyhmät

- Selkoaineiston/kokoelman käyttäjät
 - Käyttäjät/hyötyjät?
 - Asiakkaiden tietoisuus aineistosta?
- Lainaus & käyttö
 - Millaista aineistoa lainataan?
 - Mille/maillaiselle selkoaineistolle olisi enemmän käyttöä ja kysyntää?

Selkokiehisen kokoelman saavutettavuus

- Saavutettavuus kirjastoissa?
- Saavutettavuus tietokannoissa?

Lukutaitoon ja sen heikkenemiseen liittyvät kysymykset

- Lukutaito ja sen haasteet